Original article / Artykuł oryginalny

Psychological roles of young adults growing up in alcoholic and non-alcoholic families measured by Family Roles Questionnaire

Role psychologiczne młodych dorosłych wzrastających w rodzinach alkoholowych i niealkoholowych mierzone Kwestionariuszem Ról Rodzinnych

Andrzej Margasiński

Institute of Pedagogy, Faculty of Pedagogy, Jan Długosz University in Częstochowa, Poland

Instytut Pedagogiki, Wydział Pedagogiczny, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska

Alcohol Drug Addict 2017; 30 (1): 13-40
DOI: https://doi.org/10.5114/ain.2017.68442

Abstract

Introduction: This paper presents the process of developing the Family Roles Questionnaire (FRQ) research tool, which measures the psychological roles played by young adults in their families.

Material and methods: Following Wegscheider-Cruse roles/research scales of Hero, Mascot, Lost Child, and Scapegoat were distinguished. The role/scale of Iron Child was added to indicate an individual who doesn't suffer any obvious mental damage despite growing in dysfunctional environment on the basis of multiple reports from the resilience trend. Psychometric verification has shown high Cronbach's α reliability index, confirmatory factor analysis has shown sufficient match of tested model with data coming from Polish study sample within the domain of construct validity.

Streszczenie

Wprowadzenie: W artykule przedstawiono prace nad stworzeniem narzędzia badawczego – Kwestionariusza Ról Rodzinnych (KRR), przeznaczonego do pomiaru ról psychologicznych, które młodzi dorośli pełnili w swoich rodzinach.

Materiał i metody: Za Wegscheider-Cruse wyodrębniono role/skale badawcze Bohatera, Maskotki, Zagubionego dziecka i Kozła ofiarnego. Na skutek licznych doniesień w ramach nurtu *resilience* dodano też rolę/skalę Żelazne dziecko, jako jednostki, która nie ponosi wyraźnych szkód psychicznych mimo wzrastania w dysfunkcjonalnym otoczeniu. Weryfikacje psychometryczne wykazały wysokie wskaźniki rzetelności α Cronbacha. W zakresie analiz trafności teoretycznej konfirmacyjna analiza czynnikowa wykazała wystarczające dopasowanie testowanego modelu do danych z badanej polskiej próby.

Correspondence to/Adres do korespondencji: Andrzej Margasiński, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Pedagogiczny, Instytut Pedagogiki, ul. Waszyngtona 4/8, 42-200 Częstochowa, Polska, phone: +48 34 378 4100, e-mail: a.margasinski@gmail.com

Authors' contribution/Wkład pracy autorów

No ghostwriting declared./Nie występuje zjawisko *ghostwriting*.

Submitted/Otrzymano: 27.10.2016 • **Accepted/Przyjęto do druku:** 08.03.2017

Results: The study was conducted on a general sample of 588 persons from alcoholic and non-alcoholic families between 17 and 35 years of age. Among women and men from alcoholic families virtually every role came out with a high rate, but the highest average result was in the Scapegoat role.

Discussion: Roles of Hero and Mascot in women, and Lost Child in men, usually treated as specific for alcohol families, did not show up relevant. There are no statistically significant differences with respect to fulfilling these roles when comparing the group of young adults from alcoholic and non-alcoholic families classified as "normal". There are differences between men and women in the scale of Iron Child, which suggests that each gender preferred different adaptive mechanisms.

Conclusions: The Family Roles Questionnaire appears to be a useful tool for individual or group research.

Keywords: Psychological roles, The Family Roles Questionnaire, Alcoholic family

Wyniki: Badania przeprowadzono na ogólnej próbie 588 osób w wieku 17–35 lat pochodzących z rodzin alkoholowych i niealkoholowych. U badanych kobiet i mężczyzn z rodzin alkoholowych praktycznie każda rola wystąpiła na poziomie wyników wysokich, ale najwyższe średnie wyników uzyskano dla skali Kozła ofiarnego.

Omówienie: Role Bohatera i Maskotki u kobiet, a Zagubionego dziecka u mężczyzn są zwykle traktowane jako specyficzne dla rodzin alkoholowych, co okazało się nietrafne. Brak różnic statystycznie istotnych w ich „obsadzeniu" między grupą młodych dorosłych pochodzących z rodzin alkoholowych i niealkoholowych pokazuje, że są to role, które mogą być podejmowane także w rodzinach zaliczanych do tzw. normalnych. Pomiędzy mężczyznami i kobietami wystąpiły różnice w skali Żelazne dziecko – wskazuje to na preferowanie przez obydwie płcie różnych mechanizmów adaptacyjnych.

Wnioski: Kwestionariusz Ról Rodzinnych wydaje się narzędziem użytecznym zarówno do badań indywidualnych, jak i grupowych.

Słowa kluczowe: role psychologiczne, Kwestionariusz Ról Rodzinnych, rodziny alkoholowe

Introduction

Contemporary research on the population of children and young adults growing up in alcoholic families reveals that these are characterised by a large degree of heterogeneity [1, 2], and earlier attempts at gaining a unified picture in the form of the Adult Children of Alcoholics syndrome were not successful [3, 4]. Research results indicate gender differences, on large differentiation of personality traits and adaptive mechanisms and also in general on how problematic it is to come up with definitions. However the family roles problem has, for a number of decades, made up a significant part of the descriptions of the psychological mechanisms occurring in alcoholic families, and this current of thinking is mainly embedded in the psychotherapeutic tradition. In Poland, there is a definite lack of research verification of this issue. The main cause of this state of affairs seems to be a lack of suitable measurement tools. The research here described is an attempt to address this lack. The research question posed is do

Wprowadzenie

Jak wynika ze współczesnych badań, populacja dzieci i młodych dorosłych wzrastających w rodzinach alkoholowych cechuje się dużą heterogenicznością [1, 2], a podejmowane wcześniejsze próby uzyskania ich ujednoliconego portretu, opisywanego w postaci tzw. syndromu Dorosłych Dzieci Alkoholików, nie powiodły się [3, 4]. Wyniki badań wskazują na różnice między płciami, na duże zróżnicowanie cech osobowościowych i mechanizmów adaptacyjnych, a także ogólnie – na trudności definicyjne. Niemniej problematyka ról rodzinnych od kilkudziesięciu lat stanowi istotną część opisów mechanizmów psychologicznych występujących w rodzinach alkoholowych, przy czym jest to nurt myślenia osadzony przede wszystkim w tradycji psychoterapeutycznej. Na gruncie polskim zdecydowanie brakuje weryfikacji badawczych tej problematyki. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy wydaje się brak odpowiednich narzędzi pomiarowych. Opisane w niniejszej pracy badania są próbą wypełnienia tej luki. Postawiono pytanie badawcze, czy role psychologiczne podejmowa-

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

the psychological roles acquired by young adults who have grown up with an alcohol dependent father in any significant way differ from the roles of young people from families without an alcohol problem? The attempt to provide an answer required the construction of an adequate research tool. So the aim of the study project was two-fold – on the one hand to build a new tool to measure selected psychological roles and on the other to analyse the results of studies on a target group of young adults who had grown up in families with an alcohol problem.

Psychological roles as adaptive means to family life

The family roles models are linked to the system current of thinking on the family, in which the dynamic of family relations is considered through, among other things, the prism of psychological roles acquired by family members [5]. Systems theory emphasises the structure of the family, its internal and external borders, rules and norms, leadership styles, feedback and communication quality. According to the systems paradigm, the basic feature of all family set-ups is the maintenance of homeostasis, which is the mechanism that to a decisive extent regulates the modality of the family [6]. Each member of the system always has to react to what the others do in a manner that provides him possibility of stability. The more irresponsible the alcoholic becomes, the more serious and responsible the spouse, and so forth. The behaviour of individuals in the family is the equivalent opposite reaction to the dysfunctional attitude and behaviour of the alcoholic. Paradoxically, the person in the role of the dependent, despite all her weakness with respect to the psychoactive substance, is a very strong figure in terms of influence in family life. He has a strong effect on others both directly and by subtle methods or manipulation. This is why the dependent person has the greatest influence on the formation of family norms and rules, which are normally such that suit her mostly and facilitate further drinking. According to Wegscheider-Cruse [7], rules in alcoholic families are rigid and dysfunctional. A response to these rules are psychological roles accepted by individual members as an adaptive form to life in an alcoholic family. The creation of these roles is a fully subconscious process that occurs also in other families. As Perez showed in her wide meta-

ne przez młodych dorosłych, którzy dorastają w rodzinach z ojcem uzależnionym od alkoholu, w sposób istotny różnią się od ról podejmowanych przez młodych w rodzinach bez problemu alkoholowego. Próba odpowiedzi na to pytanie wymagała skonstruowania adekwatnego narzędzia badawczego. Cel projektu badawczego był zatem podwójny – z jednej strony podjęto próbę skonstruowania nowego narzędzia do pomiaru wybranych ról psychologicznych, z drugiej strony zamierzano przeprowadzić analizę wyników badań na grupie docelowej młodych dorosłych wzrastających w rodzinach z problemem alkoholowym.

Role psychologiczne jako sposób adaptacji do życia rodzinnego

Modele ról rodzinnych wiążą się z systemowym nurtem myślenia o rodzinie, w którym dynamika relacji rodzinnych rozpatrywana jest m.in. przez pryzmat ról psychologicznych podejmowanych przez członków rodziny [5]. W ramach teorii systemowej podkreśla się strukturę rodziny, zewnętrzne i wewnętrzne granice, reguły i normy rodzinne, style przywództwa, sprzężenia zwrotne, jakość komunikacji. Zgodnie z systemowym paradygmatem podstawową cechą wszystkich układów rodzinnych jest utrzymywanie wewnętrznej homeostazy – mechanizm ten w decydującym stopniu rozstrzyga o modalności rodziny [6]. Każdy członek systemu musi stale reagować na to, co robią inni, w sposób dający mu możliwość stabilizacji. Im bardziej nieodpowiedzialny staje się alkoholik, tym bardziej poważny i odpowiedzialny staje się współmałżonek itd. Zachowanie jednostek w rodzinie alkoholowej jest równoważną, przeciwstawną reakcją na dysfunkcjonalne postawy i zachowania alkoholika. Paradoksalnie, będący w roli uzależnionego, przy całej swej słabości wobec substancji psychoaktywnej, jest osobą bardzo mocną w zakresie wpływu na życie rodzinne. Silnie oddziałuje na innych, zarówno wprost, jak i metodami subtelnymi czy manipulacją. Z tego powodu osoba uzależniona ma największy wpływ na powstawanie rodzinnych norm i reguł, na ogół takich, które jej najbardziej odpowiadają, umożliwiają dalsze picie. Zdaniem Wegscheider-Cruse [7] reguły w rodzinach alkoholowych są sztywne i dysfunkcyjne. Ich pochodną jest szereg ról psychologicznych przyjmowanych przez poszczególnych domowników – stanowią one formę adaptacji do życia w rodzinie alkoholowej. Powstawanie tych ról to proces w pełni nieświadomy, pojawiający się także w innych rodzinach. Jak wykazała w szerokiej metaanalizie Perez [8], koncepcja

analysis [8], the concept of psychological roles as adaptive behaviour patterns is present in practically all the marital and family schools of psychotherapy, in marital counselling and in therapies based on drama role-play. The author lists the numerous roles described in therapy since the 1940s. In this context, the psychological roles in families with alcohol problems described by Wegscheider-Cruse [7] make up a section of the adaptive possibilities rather than their exhaustive description. The acquisition of roles may have a fluid character; that is, the roles may be exchanged or several roles can be fulfilled in parallel or successively. Basically, according to Wegscheider-Cruse, the roles describe behaviours and not persons though there is no doubt that they may be very durable and form a part of the adult personality. From this perspective, the Wegscheider-Cruse descriptions may be included in the long psychological tradition deriving from Freud, which focuses on emphasising the role of mechanisms formed in childhood as regards later life. See also Horney's [9] insightful analyses of so called life scripts.

This raises the question of to which degree these roles occur exclusively in alcohol families (or generally dysfunctional families) or to which degree are universal in character. According to Potter and Williams [10], while it is possible to talk about their general occurrence, their intensity in different family systems is an open question. On the basis of Black's somewhat earlier typology [11], Wegscheider-Cruse [7] identifies five characteristic roles: the Enabler, the Hero, the Scapegoat, the Lost Child and the Mascot. The Enabler role is normally that of an adult close to the dependent, and is usually the wife, partner or mother. Because in work on the construction of the tools, the focus was mainly on the roles of adolescents and young adults, the profile of the Enable in further descriptions has been left out. The proposed widening of the described typology is the role of the Iron Child. This is the result of the observation that despite the strongly dysfunctional family conditions, it happens that well-adapted children also grow up with no signs of family pathology apparent in adult life. Though they grow up in traumatic conditions, these adults seem stress resistant, which is a real phenomenon difficult to interpret. Perhaps first to use the term "Iron Child" was Anthony [12], in whose opinion a consequence of growing up in pathological families may be glass, plastic or

ról psychologicznych jako adaptacyjnych wzorców zachowania występuje praktycznie we wszystkich szkołach psychoterapii małżeńskiej i rodzinnej, w poradnictwie małżeńskim, w terapiach opartych na dramie. Autorka wylicza kilkadziesiąt ról opisywanych w terapiach począwszy od lat 40. ubiegłego wieku. W tym kontekście role psychologiczne w rodzinach z problemem alkoholowym, które omawia Wegscheider-Cruse [7], stanowią raczej wycinek możliwości adaptacyjnych, nie zaś ich wyczerpujący opis. Przyjmowanie ról może mieć charakter płynny, tzn. role mogą być zmieniane, można także pełnić kilka ról równolegle czy naprzemiennie. W ujęciu Wegscheider-Cruse role opisują zasadniczo zachowania, a nie osoby, nie ulega jednak wątpliwości, że mogą być bardzo trwałe, stając się częścią osobowości osób dorosłych. Z tej perspektywy opisy Wegscheider-Cruse można zaliczyć do długiej tradycji psychologicznej wywodzącej się od Freuda, skupionej na podkreślaniu roli mechanizmów ukształtowanych w dzieciństwie dla późniejszego życia. Wnikliwe analizy tzw. skryptów życiowych przeprowadziła Horney [9].

Nasuwa się pytanie, w jakim stopniu są to role powstające wyłącznie w rodzinach alkoholowych (czy ogólnie dysfunkcjonalnych), w jakim zaś mają charakter uniwersalny. Zdaniem Potter i Williams [10] można mówić o ich powszechnym występowaniu, sprawą otwartą jest ich nasilenie w różnych systemach rodzinnych. Na podstawie nieco wcześniejszej typologii Black [11] Wegscheider-Cruse [7] wyodrębniła pięć charakterystycznych ról: Wspólnika (*Enabler* – bywa też tłumaczony jako Pełnomocnik), Bohatera (*Hero* – tłumaczony także jako Heros), Kozła ofiarnego (*Scapegoat*), Zagubionego dziecka (*Lost Child* – tłumaczone także jako zapomniane dziecko) i Maskotki (*Mascot*). Rola Wspólnika jest obsadzana na ogół przez osobę dorosłą blisko związaną z osobą uzależnioną – jest to najczęściej żona, partnerka, matka itd. Ponieważ w pracach nad konstrukcją narzędzia skoncentrowano się głównie na rolach adolescentów i młodych dorosłych, sylwetka Wspólnika w dalszych opisach została pominięta. Zaproponowanym rozszerzeniem zarysowanej typologii jest rola Żelaznego dziecka. Propozycja ta wynika z obserwacji, że pomimo mocno dysfunkcyjnych warunków w rodzinie, nierzadko wyrastają w niej także dzieci dobrze przystosowane, po których nie widać w wieku dorosłym wyraźnych skutków rodzinnych patologii. Chociaż wzrastają w warunkach traumatycznych, wydają się odporne na stres. To swoisty

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

iron children, and these latter, despite all the odds, develop correctly. With time, the number of this kind of report significantly increased. According to Obuchowska [13], children with a strong emotional tie to the mother, despite the father's alcoholism, do not demonstrate greater socio-psychological behavioural disturbances. The children value the families in which the parents started therapy, highly rate family cohesion and level of security and show trust in their parents [14, 15]. Many studies revealed no differences between children of the control groups and those from families with alcohol problem [16-19]. The phenomenon of stress resistant children became the object of the dynamic current of resilience studies (a term translated as psychological durability or elasticity) within which are sought the factors supporting and strengthening a healthy psychological state. According to Werner [20], an extrovert temperament is a good predictor of protection against the dysfunctional elements of the alcohol system. Sher [21] demonstrated the protective role of social support received by the child, with this role also fulfilled by the family temperament and rituals. Robinson and Rhoden [22] indicate iron-child features like general good disposition in the first year of life, sense of satisfaction, higher self-esteem, responsibility and orientation towards success. Grzegorzewska [2], on the basis of her own study, underlines the key role of mother-infant attachment patterns, academic ability, sense of competence and support received from teachers. Gąsior's studies [1] show the significant role of noogenic factors linked to a sense of purpose and meaning of life. He divided the population of alcoholics' children into three groups associated with differing levels of resilience: adult children of alcoholics highly at risk of pathology, moderately threatened and well-functioning for whom the level of resilience and sense of purpose and meaning of life is the highest. Junik [23] conducted a meta-analysis of resilience factors presenting a broad list grouped as variables linked to the family, out-of-family environment and individual variables. Ogińska-Bulik i Juczyński [24] developed tools to study resilience. Sikorska [25] included attachment, a sense of one's own effectiveness and self-control as meta-factors of resilience. On the basis of her own studies, she indicates the stimulating role of preschool care and special educational programmes during the mid-

fenomen, trudny interpretacyjnie. Bodaj jako pierwszy terminu „Żelazne dziecko" użył Anthony [12]. Jego zdaniem konsekwencją wzrastania w rodzinach patologicznych mogą być dzieci szklane, plastikowe i żelazne, te ostatnie pomimo wszelkich przeciwności rozwijają się prawidłowo. Z czasem liczba tego typu doniesień znacznie wzrosła. Zdaniem Obuchowskiej [13] dzieci posiadające silny emocjonalny związek z matką, pomimo alkoholizmu ojca, nie wykazują w wieku dojrzałym większych psychospołecznych zaburzeń zachowania. Dzieci cenią rodziny, w których ojcowie rozpoczęli leczenie, wysoko oceniają rodzinną spójność i poziom bezpieczeństwa, wykazują zaufanie do rodziców [14, 15]. W wielu badaniach nie wykazano różnic pomiędzy dziećmi z grup kontrolnych a dziećmi pochodzącymi z rodzin z problemem alkoholowym [16–19]. Fenomen dzieci odpornych na stres stał się przedmiotem badań dynamicznego nurtu *resilience* (termin tłumaczony jako odporność psychiczna, sprężystość, prężność, rezyliencja), w ramach którego poszukuje się czynników utrzymujących i wzmacniających dobrostan psychiczny. Zdaniem Werner [20] temperament ekstrawertyczny jest dobrym predyktorem ochrony przed dysfunkcyjnymi mechanizmami systemu alkoholowego. Sher [21] wykazał ochronną rolę wsparcia społecznego otrzymywanego przez dziecko, taką rolę spełnia także rodzinny temperament i rytuały. Robinson i Rhoden [22] wskazują na takie cechy żelaznych dzieci, jak ogólnie pogodne usposobienie w pierwszym roku życia, poczucie zadowolenia, wyższa samoocena, odpowiedzialność, ukierunkowanie na sukces. Grzegorzewska [2] na podstawie badań własnych podkreśla kluczową rolę wzorców przywiązania do matki, umiejętności szkolnych, poczucia kompetencji i wsparcia otrzymywanego od nauczycieli. Z badań Gąsiora [1] wynika, że znaczącą rolę odgrywają czynniki noogenne związane z posiadaniem poczucia celu i sensu życia. Podzielił on populację dzieci alkoholików na trzy grupy związane z różnymi poziomami prężności: dorosłe dzieci alkoholików wysoce zagrożone patologią, umiarkowanie zagrożone i dobrze funkcjonujące, u których poziom prężności oraz poczucie celu i sensu życia są najwyższe. Junik [23] dokonała metaanalizy czynników *resilience,* przedstawiając ich długą listę pogrupowaną na zmienne związane ze środowiskiem rodzinnym, pozarodzinnym i indywidualne. Pojawiły się narzędzia do badania prężności rozwijane przez Ogińską-Bulik i Juczyńskiego [24]. Sikorska [25] do metaczynników rezyliencji zalicza przywiązanie, poczucie własnej skuteczności i samokontrolę; na pod-

dle period of childhood. In the course of life, these meta-factors differentiate and they make up a large number.

The description of the roles includes their characteristic features developed on the basis of quoted literature [5, 7, 22, 26-30]. As far as the "adaptation – non-adaptation" dimension is concerned, it is possible to speak of a continuum starting with the Iron Child at the well-adapted pole through the Hero, Mascot, Lost Child and finally the Scapegoat at the extreme non-adaptive pole.

The Iron Child

These people have a positive self-assessment and are inner-directed. They are accompanied by a sense of independence and influence on their own fate. They are also conscious of their influence on others. They have warm, good relations with their environment to which they have a generally positive attitude. They gain love, a close bond and support from at least one of the parents. They are not overconcerned with their own problems and are able to distance themselves from stress-creating situations. They dispose of a wide range of competences and are responsible in nature. They are usually well liked by others and are academically and professionally successful. They become good parents. They have a sense of purpose and meaning of life. There are no clear psychological dysfunctions in evidence.

The Hero

The first-born child is usually the one to acquire the Hero's role as he quite quickly learns that his correct behaviour improves the family environment, while negative behaviour makes it worse. The Hero helps the family and achieves success at school and in the wider social environment. He fulfils their tasks conscientiously but is unable to gain joy from doing so and easily blames himself for a bad atmosphere. He concentrates on how to help others, not being able to say no, often has trouble identifying his own real needs. He cannot show their true feelings, hiding them behind a screen of daily routine tasks. The Hero takes on many duties and often becomes a workaholic with many compulsive behaviours. Child pays a high price for being the Hero. The aims he sets himself almost never derive from his own autonomous needs and are supposed to compensate for family deficits. The Hero learns to act in such a way as to satisfy others' expectations. The sense

stawie badań własnych wskazuje na stymulującą rolę opieki przedszkolnej i specjalnych programów edukacyjnych w średnim okresie dzieciństwa. Z biegiem życia metaczynniki różnicują się i jest ich wiele.

Poniższy opis ról zawiera ich charakterystyczne cechy opracowane na podstawie cytowanej literatury [5, 7, 22, 26–30]. W wymiarze „przystosowanie–nieprzystosowanie" można tu mówić o kontinuum – począwszy od Żelaznego dziecka na biegunie dobrego przystosowania, poprzez Bohatera, Maskotkę, Zagubione dziecko, skończywszy na Koźle ofiarnym na biegunie skrajnego nieprzystosowania.

Żelazne dziecko

Osoby takie mają pozytywną samoocenę, są wewnątrzsterowne. Towarzyszy im poczucie niezależności i wpływu na swój los. Są także świadome swojego wpływu na innych. Mają ciepłe, dobre relacje z otoczeniem, do którego są na ogół pozytywnie nastawione. Przynajmniej od jednego z rodziców otrzymują miłość, silne przywiązanie i wsparcie. Nie przejmują się zbytnio swymi problemami, potrafią abstrahować od stresogennych sytuacji. Dysponują szerokim wachlarzem kompetencji, są odpowiedzialne. Na ogół są lubiane przez innych, odnoszą sukcesy w szkole i pracy zawodowej. Zostają dobrymi rodzicami. Mają poczucie celu i sensu życia. Nie widać po nich wyraźnych dysfunkcji psychicznych.

Bohater

W rolę Bohatera wchodzi na ogół pierwsze dziecko, które dość szybko uczy się, że jego poprawne zachowania poprawiają klimat w rodzinie, a negatywne pogarszają. Bohater pomaga rodzinie, odnosi sukcesy w szkole i środowisku. Sumienne wykonuje swoje zadania, ale nie potrafi czerpać z tego radości, łatwo obwinia się za złą atmosferę. Koncentruje się na tym, jak pomagać innym, nie potrafi odmawiać, często ma kłopoty z rozpoznaniem swoich prawdziwych potrzeb. Nie potrafi okazywać uczuć, skrywa je za parawanem codziennych rutynowych czynności. Bierze na siebie dużo obowiązków, nierzadko staje się pracoholikiem o wielu kompulsywnych zachowaniach. Dziecko za bycie Bohaterem płaci wysoką cenę. Cele, jakie przed sobą stawia, prawie nigdy nie wynikają z jego autonomicznych potrzeb – mają za zadanie kompensować rodzinne deficyty. Bohater uczy się działać tak, by zaspokajać czyjeś oczekiwania. Poczucie własnej wartości łączy się u niego ze skutecznością w eliminowaniu

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

of one's own value is linked to the successful elimination of family pathologies and deficits, and this aim is doomed to failure. Though socially he may be very popular, the Hero feels lonely. He has trouble forming close relations as this demands trust, openness and communication skills. He has never had the appropriate training in this direction, and quite the opposite. The Hero feels safer not letting anyone close to him as he has too much to hide. The intellectual skills may be developed, but the successes do not bring any real satisfaction. At the spiritual level, deeper searching is avoided, as this would mean confrontation with what is difficult and unresolved. His behaviour is good, but that is the result of rigid external requirement. Basically, the correct moral behaviour offers no real satisfaction. His choices are limited and result from a sense of inner obligation. The basic difference between the Iron Child and the Hero is the range of dysfunction. The Iron Child does not reveal any visible psychological deficits, while the Hero functions inappropriately in many spheres being compulsive and unable to overcome acquired behavioural patterns.

The Mascot

This role is usually the lot of the youngest child, who discovers that if she shows off, everyone laughs and there is a definite diffusion of the tense family atmosphere while she gains positive attention. She quickly learns that showing off is an excellent way to diffuse the tension, and over time behaviour of this kind becomes a permanent attitude. The dominating emotion experienced by the Mascot is fear and a sense of insecurity. She fears for the survival of the family, parents and herself as behind a clown's mask the Mascot conceals her fear. In social life, the Mascot's basic habit becomes manipulation and the application of various tactics to gain control of the situation. Often she does so very effectively and one can conclude that the Mascot has great social skills at her disposal. However, these are all behaviours that are basically rigid and makeshift. The social circle quickly learns that with the Mascot may be fun but it is difficult to treat her seriously. The Mascot is rarely consistent and responsible and is often chaotic. Due her specific, one-directional programming, the Mascot fails to take advantage of her intellectual potential. In the learning process at school, she has problems with concentration and following teach-

rodzinnych patologii i deficytów, a to jest cel skazany na porażkę. Chociaż społecznie może być bardzo popularny, czuje się samotny. Ma kłopoty z nawiązywaniem bliskich związków, ponieważ wymaga to zaufania, otwartości i umiejętności komunikacyjnych. Nigdy nie przechodził w tym kierunku właściwego treningu, wręcz odwrotnie. Czuje się bezpieczniej, nie dopuszczając nikogo blisko do siebie, ma bowiem zbyt wiele do ukrycia. Może rozwijać np. swoje umiejętności umysłowe, ale sukcesy nie przynoszą mu prawdziwej satysfakcji. W wymiarze duchowym unika głębszych poszukiwań, bo musiałby skonfrontować się z tym, co trudne i nierozwiązane. Zachowuje się dobrze, ale wynika to ze sztywnego przymusu. W gruncie rzeczy ze swojego moralnie porządnego zachowania nie czerpie prawdziwej satysfakcji. Jego wybory są ograniczone, wynikają z poczucia wewnętrznego przymusu. Podstawową różnicą pomiędzy Żelaznym dzieckiem a Bohaterem jest zakres dysfunkcji. Żelazne dziecko nie wykazuje widocznych deficytów psychicznych, Bohater w wielu sferach funkcjonuje niepoprawnie, bywa kompulsywny, nie potrafi przekroczyć wyuczonych schematów zachowania.

Maskotka

Ta rola przypada zwykle najmłodszemu dziecku, które odkrywa, że jeśli zacznie się popisywać, wszyscy się śmieją i następuje wyraźne rozładowanie napiętej rodzinnej atmosfery, a ono samo zyskuje pozytywną uwagę. Szybko uczy się, że popisywanie się jest świetnym sposobem na rozładowywanie napięcia. Z czasem takie zachowanie staje się trwałą postawą. Dominującym uczuciem przeżywanym przez Maskotkę jest strach i poczucie niepewności. Boi się o przetrwanie rodziny, rodziców, jej samej; błaznując, ukrywa strach pod maską wesołka. W życiu społecznym podstawowym nawykiem Maskotki staje się manipulacja – stosuje różnorodne taktyki po to, by uzyskać kontrolę nad sytuacją. Nierzadko robi to bardzo skutecznie, można wręcz stwierdzić, że Maskotka dysponuje dużymi umiejętnościami społecznymi, ale w gruncie rzeczy są to zachowania sztywne i doraźne. Otoczenie szybko się uczy, że z Maskotką może być wesoło, ale trudno traktować ją poważnie, osoba taka rzadko bywa konsekwentna i odpowiedzialna, często jest chaotyczna. Ze względu na specyficzne jednokierunkowe zaprogramowanie nie wykorzystuje swojego potencjału intelektualnego. W procesie nauki szkolnej ma trudności z koncentracją, z wykonywaniem poleceń nauczy-

ers' instructions. For the same reasons, the Mascot is unable to develop her spiritual potential. The centre of her conscious and subconscious activity remains survival. Over time the mascot may fall prey to narcotics as she discovers their relaxing properties.

The Lost Child

This is normally the third or fourth child, who over time discovers that the best option is to get out of the way of others. He quickly learns to take care of his own needs and closes himself off in his own room in his own company. The family system accepts this behaviour with relief and gratitude and so reinforces it. The Lost Child creates his own world in retreat, solitude and perhaps in some creative activity or fantasy. A lack of close bonds with parents, and so a lack of appropriate patterns, may result in problems with breaking inter gender barriers and as a result also with gender identity. At school age, he is not prepared to undertake social contacts. There is a lack of skills on all fronts like communication or negotiation and there is a lack of preparation to forge acquaintances and friendships, as well as there being an inability to give-and-take. The Lost Child generally feels uncertain and shy and easily is discouraged and gives up. In conflict situations, he reacts by retreating. He treats his fate as something he deserves and experiences loneliness and a low sense of self-esteem while experiencing only little anger. The lack of expectation and requirement from the parents is translated into a lack of self-determination and ambition and as a result, the Lost Child fails to develop his innate potential. He often suffers from psychosomatic disturbances. The lack of elementary knowledge on human interaction means that the Lost Child is practically eliminated from success in social life. He enters adult life convinced of his inability to enter into deeper relations with others. The case is similar with the intellectual potential. A combination of low expectations with a low sense of value results in a deficit also in the sphere of intellectual development.

The Scapegoat

This role, being often the result of a rivalry with the Hero, is most often acquired by the subsequent or youngest child. Though at the beginning she makes a lot of effort to gain appreciation

ciela. Z tych samych powodów Maskotka nie jest w stanie rozwinąć swojego potencjału duchowego. W centrum świadomej i nieświadomej aktywności Maskotki pozostaje przetrwanie. Z czasem może okazać się podatna na używki, odkrywając ich rozluźniające właściwości.

Zagubione dziecko

Zostaje nim na ogół kolejne, trzecie lub czwarte, dziecko, które z czasem odkrywa, że najlepszą rzeczą, jaką może zrobić, to zejść innym z drogi. Szybko uczy się samodzielnie dbać o swoje potrzeby, zamyka się w swoim pokoju, we własnym towarzystwie. System rodzinny przyjmuje takie zachowania z ulgą i wdzięcznością, tym samym wzmacniając je. Zagubione dziecko tworzy własny świat wycofania się, samotności, być może jakiejś twórczej aktywności, fantazji. Brak mocnych więzi z rodzicami, a tym samym odpowiednich wzorców, może skutkować kłopotami z przełamywaniem barier międzypłciowych, a w rezultacie także z identyfikacją płciową. W wieku szkolnym okazuje się nieprzygotowane do podejmowania kontaktów społecznych. Brakuje mu umiejętności na wszystkich frontach (np. komunikacyjnych, negocjacyjnych), nie jest przygotowane do zawiązywania znajomości i przyjaźni, nie potrafi ani dawać, ani brać. Na ogół czuje się niepewnie i nieśmiało, łatwo się zniechęca i rezygnuje. W sytuacjach konfliktowych zwykle reaguje wycofaniem się. Zagubione dziecko traktuje swój los jako coś, na co zasłużyło, doświadcza samotności i małego poczucia własnej wartości, ale przeżywa niewielki gniew. Brak oczekiwań i wymagań ze strony rodziców przekłada się na brak wymagań wobec siebie samego, w rezultacie Zagubione dziecko nie rozwija wrodzonych możliwości. Często cierpi na zaburzenia psychosomatyczne. Brak elementarnej wiedzy na temat ludzkich interakcji powoduje, że jest praktycznie wyeliminowane z sukcesów w życiu społecznym. Wejdzie w dorosłe życie z przekonaniem, że jest niezdolne do nawiązania głębszych relacji z innymi. Podobnie dzieje się z potencjałem umysłowym – połączenie niewielkich oczekiwań z poczuciem małej wartości często skutkuje deficytem także w sferze rozwoju intelektualnego.

Kozioł ofiarny

To rola będąca nierzadko skutkiem rywalizacji z Bohaterem, zostaje nim najczęściej następne lub najmłodsze dziecko. Choć podejmuje na początku wiele wysiłku, by zasłużyć na wyrazy uznania ze stro-

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

from parents, she quickly notices that all praise is reserved for the Hero, who is appreciated. She becomes convinced that she has no chance in this rivalry, and as a result feels frustration and anger. And under the mask of anger there is a sense of injustice and guilt. All that remains is to retreat, which takes on different forms from hiding from the parents to running away from home and, if not so dramatically, to leaving it as often and for as long as possible. She finds support in her peers, who are usually as problematic as she is. To gain the parents attention, she does certain things that may become risky and attract others' disapproval. The Scapegoat becomes the opposite of the Hero. She begins to play truant with her peer group, starts taking drugs and breaks the social norms and law. She experiences a lot of anger and aggression, which may become a threat to herself and her environment. Social experiences favour manipulation and she cannot form deeper, open relations with others. She is highly at risk of quick dependence on alcohol or other psychoactive substances.

Material and methods

Hunt [27] conducted pioneering studies on psychological roles though was limited by a lack of a good tool for measuring family roles. Mucowski and Hayden [28] developed The Mucowski Typology Inventory using Claudia Black's typology as a base. Schneider [29] developed The Behavior Role Scale distinguishing the Caretaker, Super Achiever, Invisible One, Jester and Rebel, and in the pilot versions also the Black Sheep. The most popular questionnaire for study of psychological roles was the 60-item Children's Roles Inventory (CRI), developed by Potter and Williams [10], in which, on the basis of Wegscheider-Cruse concepts, the scales for studying the roles of Hero, Scapegoat, Lost Child and Mascot were elaborated. The authors point to the high validity and reliability of the test. As indicated in comparative studies they conducted using the Rosenberg Self-Esteem Scale and Social Support Questionnaire, persons who identify with the Hero and Mascot roles are characterised by a higher level of self-assessment and greater happiness with social support than those identifying with the Scapegoat and Lost Child [30]. Fischer and Wampler [31], using CRI, made an interesting distinction between the "posi-

ny rodziców, szybko spostrzega, że wszelkie pochwały są zarezerwowane dla Bohatera, tylko on jest wyróżniany. Przekonuje się, że w tej rywalizacji nie ma szans, w rezultacie odczuwa frustrację i gniew. Pod maską złości przeżywa poczucie krzywdy i poczucie winy. Pozostaje mu tylko wycofanie się, przybierające różne formy – od chowania się przed rodzicami do ucieczek z domu, a jeśli nie tak dramatycznie, to przynajmniej do jego jak najczęstszego i najdłuższego opuszczania. Znajduje oparcie w rówieśnikach, rzecz w tym, że są na ogół równie problemowi jak on. By zwrócić na siebie uwagę rodziców, podejmuje różne działania, z czasem ryzykowne, i naraża się na dezaprobatę. Kozioł staje się przeciwieństwem Bohatera. Ze swoją rówieśniczą grupą zacznie wagarować, sięgać po środki odurzające, podejmować działania łamiące normy społeczne i prawo. Przeżywa dużo złości i agresji, która może stać się groźna dla niego samego lub dla otoczenia. Doświadczenia społeczne służą manipulacji, nie potrafi nawiązywać głębszych i otwartych relacji z innymi. Jest mocno narażony na szybkie uzależnienie się od alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych.

Materiał i metody

Pionierskie badania nad rolami psychologicznymi podjął Hunt [27], ale ich ograniczeniem był brak dobrego narzędzia do pomiaru ról rodzinnych. Mucowski i Hayden [28] opracowali *The Mucowski Typology Inventory,* bazując na typologii Claudii Black. Schneider [29] opracował *The Behavior Role Scale*, wyróżniając role Stróża (*Caretaker*), Super zdobywcy (*Super Achiever*), Niewidzialnego (*Invisible one*), Błazna (*Jester*) i Buntownika (*Rebel*), a w pilotażowych wersjach jeszcze Czarnej owcy (*Black sheep*). Najpopularniejszym kwestionariuszem do badania ról psychologicznych jest opracowany przez Pottera i Williamsa [10] 60-pozycyjny inwentarz do badania ról dziecięcych (*the Children's Roles Inventory* – CRI), w którym na podstawie koncepcji Wegscheider-Cruse utworzono skale do badania ról Bohatera, Kozła ofiarnego, Zagubionego dziecka i Maskotki. Autorzy wskazują na wysoką rzetelność i trafność testu. Jak wynika z badań porównawczych wykonanych przez nich przy użyciu Skali Samooceny Rosenberga (*Rosenberg Self-Esteem Scale*) i Kwestionariusza Społecznego Wsparcia (*Social Support Questionnaire*) osoby, które identyfikują się z rolami Bohatera i Maskotki, charakteryzują się wyższym poziomem samooceny i większym zadowoleniem ze społecznego wsparcia niż osoby identyfikujące się z rolami Kozła ofiarne-

tive" and "negative" roles with respect to maintaining family stability. The "positive" roles included the Hero and the Mascot, while the Scapegoat and the Lost Child were "negative". Wampler, Downs and Fischer [32] demonstrated a negative correlation between the Hero and the Scapegoat and also between the Mascot and the Lost Child. They also attempted to shorten the CRI to a 20-item questionnaire. They reported that they succeeded in maintaining a high correlation between the basic 60-item version and the shortened one. However, The Children's Roles Inventory was never translated and adapted to Polish conditions whether in the original or the shortened version.

The operationalisation of the concept of psychological roles proposed in Potter and Williams [10] Children's Roles Inventory arouses certain author's reservations. According to Vernig [33, see also 1] these concern equally the less-than-precise descriptions of particular roles as they do the procedures for their psychometric evaluation. The author underlines, rightly as it would seem, the intercultural limitations in the concept of roles and the small number of studies in this scope. It may be concluded that these reservations are similarly justified as in the case of intercultural limitations linked to the concept of co-dependence not finding support in relation to collectivistic Asiatic [19, 34] or Latin American cultures [19, 35]. From this perspective, the models of psychological roles appear not as universal concepts of functioning in families with alcohol related problems but rather as descriptions of specific adaptive mechanisms that may, but then again are not bound, to occur. It is with this assumption that we approached the construction of this instrument.

Development of questionnaire items

On the basis of a review of literature, we identified the characteristic features of every role creating a broad pool of items for each together including 96 positions. Each specific item was developed using the competent judges method – students and psychologists both theoreticians and practitioners were involved. They were discussed among others as part of diploma seminars and in the end 10 statements were generated for each scale.

We conducted a pilot study that proved the satisfactory discriminatory power of the questionnaire items, and also the high reliability and sufficient vago i Zagubionego dziecka [30]. Fischer i Wampler [31], posługując się CRI, dokonali interesującego podziału na role „pozytywne" i „negatywne" w sensie wpływu na utrzymywanie rodzinnej stabilizacji. Do ról „pozytywnych" zaliczyli Bohatera i Maskotkę, a do ról „negatywnych" – Kozła ofiarnego i Zagubione dziecko. Wampler, Downs i Fischer [32] wykazali istnienie ujemnej korelacji pomiędzy Bohaterem a Kozłem ofiarnym, a także pomiędzy Maskotką i Zagubionym dzieckiem. Podjęli także próbę skrócenia CRI do kwestionariusza 20-pozycyjnego. Jak podają, udało się zachować wysokie korelacje pomiędzy wersją podstawową 60-pozycyjną a skróconą. Niestety, *The Children's Roles Inventory* nie zostało przetłumaczone i przystosowane do warunków polskich – ani w postaci oryginalnej, ani skróconej.

Operacjonalizacja koncepcji ról psychologicznych zaproponowanych w *Children's Roles Inventory* Pottera i Williamsa [10] budzi zastrzeżenia niektórych autorów. Zdaniem Verniga [33, zob. też 1] dotyczą one zarówno mało precyzyjnych opisów poszczególnych ról, jak i procedur ich psychometrycznych ewaluacji. Autor, jak się wydaje, słusznie podkreśla m.in. ograniczenia międzykulturowe w koncepcji ról i znikomą liczbę badań w tym zakresie. Można przyjąć, że zastrzeżenia te są podobnie zasadne jak w przypadku ograniczeń międzykulturowych związanych z koncepcją tzw. współuzależnienia, nieznajdującą poparcia w odniesieniu do kolektywistycznych kultur azjatyckich [19, 34] czy latynoamerykańskich [19, 35]. Z tej perspektywy modele ról psychologicznych jawią się nie jako uniwersalne koncepcje funkcjonowania w rodzinach z problemem alkoholowym, lecz bardziej jako opisy specyficznych mechanizmów przystosowawczych, które mogą, ale nie muszą występować. Z takim też założeniem przystępowano do konstrukcji tego narzędzia.

Opracowywanie pozycji kwestionariuszowych

Na podstawie przeglądu literatury wyodrębniono charakterystyczne cechy poszczególnych ról, tworząc szeroką, kilkunastopozycyjną pulę do każdej z nich, łącznie 96 pozycji. Poszczególne stwierdzenia opracowano, używając metody sędziów kompetentnych – studentów i psychologów, zarówno teoretyków, jak i praktyków. Były one dyskutowane m.in. w ramach seminariów dyplomowych. Ostatecznie wygenerowano po 10 twierdzeń do każdej skali.

Przeprowadzono badanie pilotażowe, które wykazało zadowalającą moc dyskryminacyjną pozycji kwestionariusza, także wysoką rzetelność i zadowa-

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

lidity of the instrument[1]. *Kwestionariusz Ról Rodzinnych* or KRR *(The Family Roles Questionnaire*) includes 5 research scales: the Scapegoat, Lost Child, Mascot, Hero and Iron Child with a total number of 50 test items. A unified 5-point cafeteria of answers was applied: 1 – definitely no, 2 – rather not, 3 – it's difficult to say, 4 – rather yes, 5 – definitely yes. The construction of each item was such as to ensure that support for a given statement was translated into a higher number of raw points. The arrangement of particular items to the created scales is presented in Annex 1. The raw scores for each scale were added in accordance with a key and the interpretation was conducted following expression of the raw scores on a standard-ten scale.

Study procedure and characteristics of the study subjects

The study was conducted in 2013-2016 with the help of students within their diploma seminars[2]. They were trained in the procedures for data collection especially in terms of the requirements on respondents' anonymity. We studied 588 subjects, of whom 276 were women, from Śląskie (82%), Łódzkie (13%) and Wielkopolskie (5%) voivodeships. The respondents came from cities of over 100,000 residents (52%), middle-sized towns of 10-100,000 (27%) and the countryside (21%). We identified 4 respondent groups: 130 women and 191 men (altogether 321) growing up in families with an alcohol dependent father (2 study groups) and 146 women and 121 men (267 subjects) from non-alcoholic families (2 control groups). Respondents from the alcoholic families were studied at rehab centres and at Alcoholics Anonymous clubs where they were taking part in therapies for so-called ACoA (Adult Children of Alcoholics). The control groups were assembled from persons who not only declared a lack of alcohol problems in the family, but also the lack of other clear dysfunctions like violence, gambling, long-term unemployment, chronic illness and broken families. It was taken as given that persons between 17–35 would be qualified to the study and all groups

[1] Here I would like to offer my sincere thanks to Dr. Urszula Augustyńska for her insightful advice and help in my confrontation with the meanders of contemporary statistics.

[2] I would also like to sincerely thank the students for their engagement in discussion and materials collection.

lającą trafność narzędzia[1]. Kwestionariusz Ról Rodzinnych (KRR) zawiera 5 skal badawczych: Kozła ofiarnego, Zagubionego dziecka, Maskotki, Bohatera i Żelaznego dziecka, o łącznej liczbie 50 pozycji testowych. Zastosowano jednorodną 5-stopniową kafeterię odpowiedzi: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – trudno powiedzieć, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak. Zachowano konsekwencję w konstrukcji poszczególnych pozycji tak, aby poparcie dla danego twierdzenia przekładało się na większą liczbę surowych punktów. Przyporządkowanie poszczególnych pozycji do utworzonych skal przedstawiono w załączniku 1. Wyniki surowe każdej skali sumuje się zgodnie z kluczem, interpretacja przeprowadzana jest po zamianie wyników surowych na skalę stenową.

Przeprowadzenie badań i charakterystyka osób badanych

Badania zostały przeprowadzone przy pomocy studentów w latach 2013–2016 w ramach realizowanych seminariów dyplomowych[2]. Zostali oni przeszkoleni w zakresie procedur zbierania danych, przede wszystkim w odniesieniu do wymogu zachowania przez respondentów anonimowości. Zbadano 588 osób (276 kobiet, 312 mężczyzn) z terenów województwa śląskiego (82%), łódzkiego (13%) i wielkopolskiego (5%). Respondenci pochodzili z miast powyżej 100 tys. – 52%, z miast średniej wielkości (10–100 tys.) – 27%, z terenów wiejskich – 21%. Wydzielono 4 grupy respondentów: 130 kobiet i 191 mężczyzn (razem 321 osób) wzrastających w rodzinach z ojcem uzależnionym od alkoholu (2 badane grupy) oraz 146 kobiet i 121 mężczyzn (razem 267 osób) pochodzący w rodzin niealkoholowych (2 grupy kontrolne). Respondenci z rodzin alkoholowych byli badani w placówkach lecznictwa odwykowego oraz w klubach Anonimowych Alkoholików, gdzie uczęszczali na terapię dla tzw. DDA (Dorosłych Dzieci Alkoholików). Do grupy kontrolnej zaliczono osoby, które deklarowały nie tylko brak problemu alkoholowego w rodzinie, lecz także brak innych wyraźnych dysfunkcji (przemoc, hazard, chroniczne bezrobocie, przewlekłe choroby, niepełne rodziny). Przyjęto założenie, że do badań będą kwalifikowane osoby w przedziale wiekowym 17–35 lat i wszystkie

[1] W tym miejscu pragnę serdecznie podziękować dr Urszuli Augustyńskiej za wnikliwe rady i pomoc w konfrontacji z meandrami współczesnej statystyki.

[2] Chciałbym również serdecznie podziękować studentom za zaangażowanie w dyskusje i zbieranie materiału.

Table I. Characteristic of study groups
Tabela I. Charakterystyka badanych grup

	Number of persons/ Liczba osób	The average age/ Średnia wieku
Group of alcoholic families/Grupa rodzin alkoholowych	321	23.2
Women/Kobiety	130	22.9
Men/Mężczyźni	191	23.4
Group of non-alcoholic families/Grupa rodzin niealkoholowych	267	24.4
Women/Kobiety	146	23.6
Men/Mężczyźni	121	25.2

were within that range. Table I presents the basic data of study groups.

The women's group from alcoholic families was made up of 43 school pupils, 32 students, 45 employed persons with vocational or middle education, 5 with higher education and 5 unemployed (lack of data on educational status). The analogical control group included 55 pupils, 43 students, 39 employed persons with vocational or middle education and 9 with higher education.

The men's group from alcoholic families included 56 school pupils, 49 students, 8 employees with basic education, 73 with vocational or middle education and 5 with higher education. The analogical control group was 26 pupils, 27 students, 57 employed persons with vocational or middle education and 11 with higher education. This data may be considered comparable.

Reliability study

Table II presents Cronbach's α reliability indicators for particular scales and the general indicator. Follow-up testing of the same group necessary for a reading of the test–retest indicator was conducted after 2 weeks. The test-retest study was conducted at the first stage of instrument construction on a group of 77 respondents (43 pupils and 34 students) of an average age practically the same as reported in Table I and there were no significant differences in the studied genders. Cronbach's α indicators from the middle column in Table II were presented on the basis of final calculations on the whole study group from Table I.

It is clearly apparent that the Family Roles Questionnaire demonstrated high ratios of reliability,

badane grupy mieszczą się w tym zakresie. W tabeli I przedstawiono podstawowe dane badanych grup.

W grupie kobiet z rodzin alkoholowych były 43 uczennice, 32 studentki, 45 osób pracujących z wykształceniem zawodowym lub średnim, 5 pracujących z wykształceniem wyższym, 5 bezrobotnych (brak danych dotyczących wykształcenia). Analogicznie w grupie kontrolnej było 55 uczennic, 43 studentki, 39 osób pracujących z wykształceniem zawodowym lub średnim i 9 pracujących z wykształceniem wyższym.

W grupie mężczyzn z rodzin alkoholowych było 56 uczniów, 49 studentów, 8 osób pracujących z wykształceniem podstawowym, 73 pracujące z wykształceniem zawodowym lub średnim, 5 pracujących z wykształceniem wyższym. Analogicznie w grupie kontrolnej było 26 uczniów, 27 studentów, 57 osób pracujących z wykształceniem zawodowym lub średnim i 11 osób pracujących z wykształceniem wyższym. Dane te można uznać za porównywalne.

Badanie rzetelności

W tabeli II przedstawiono współczynniki rzetelności (α Cronbacha) dla poszczególnych skal oraz ogólny. Powtórne badanie testem tej samej grupy niezbędne do pomiaru wskaźnika test–retest przeprowadzono po upływie 2 tygodni. Badanie test–retest przeprowadzono na pierwszym etapie konstrukcji narzędzia na grupie 77 respondentów (43 uczniów i 34 studentów), średnie wieku praktycznie pokrywają się z podanymi w tabeli I, nie wystąpiły istotne różnice pomiędzy badanymi płciami. Współczynniki α Cronbacha z kolumny środkowej w tabeli II podano na podstawie obliczeń końcowych dla całej grupy badanych z tabeli I.

Jak widać Kwestionariusz Ról Rodzinnych wykazał wysokie współczynniki rzetelności kwalifi-

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Table II. Cronbach's α reliability indicators for particular scales: the overall indicator and test-retest indicators
Tabela II. Wskaźniki rzetelności α Cronbacha dla poszczególnych skal, wskaźnik ogólny oraz wskaźniki test–retest

Scales of the Family Roles Questionnaire/ Skale Kwestionariusza Ról Rodzinnych	Cronbach's α/α Cronbacha	Test–retest
Hero/Bohater	0.90	0.91
Scapegoat/Kozioł ofiarny	0.89	0.92
Mascot/Maskotka	0.87	0.91
Lost Child/Zagubione dziecko	0.88	0.87
Iron Child/Żelazne dziecko	0.90	0.87
Total/Ogółem	0.83	0.84

which qualifies the tool both to application in group studies and individual diagnosis.

Construct validity and confirmatory factor analysis

We applied confirmatory factor analysis in order to verify the construct validity of the prepared instrument. In the tested structural model, each of the five scales was defined as a latent endogenous variable and its loading observed exogenous variables were selected in accordance with the instrument's construction. The calculations were conducted with the aid of the statistical packet Statistica 8, and included all the study subjects given in Table I. Table III contains the findings of confirmatory factor analysis of all 50 items belonging to the 5 study scales.

Table IV presents the most important indicators of model fit for all scales. Even though generally the values gained somewhat differ from values indicating very good fit, one can consider the fit of the tested model to data from the studied Polish sample as sufficient and not demanding a change of model. The recreated tested model factor loadings are nearly all quite high, markedly exceed standard error values and are all statistically significant. Only in three cases was there result of ≤ 0.4. This value is usually accepted as satisfactory.

Table V presents *r* Pearson's correlation ratios between each scale. As the model suggests, there ought to be a positive correlation between the roles of Hero and Iron Child and a negative correlation between the positive roles (Iron Child and Hero) and the negative (Scapegoat and perhaps the Mascot and the Lost Child).

kujące narzędzie zarówno do zastosowań w badaniach grupowych, jak i do diagnozy indywidualnej.

Trafność teoretyczna – konfirmacyjna analiza czynnikowa

W celu sprawdzenia trafności teoretycznej narzędzia zastosowano konfirmacyjną analizę czynnikową. W testowanym modelu strukturalnym każda z pięciu skal została określona jako zmienna endogeniczna ukryta, a ładujące ją zmienne egzogeniczne jawne wybrano zgodnie z konstrukcją narzędzia. Obliczenia przeprowadzono za pomocą pakietu statystycznego Statistica 8, objęły one wszystkie badane osoby podane w tabeli I. Tabela III zawiera wyniki konfirmacyjnej analizy czynnikowej hipotetycznej struktury wszystkich 50 pozycji przynależących do 5 skal badawczych.

W tabeli IV zamieszczono najważniejsze wskaźniki dopasowania modelu dla wszystkich skal. Mimo że na ogół wartości uzyskanych wskaźników odbiegają nieco od wartości wskazujących na bardzo dobre dopasowanie, można uznać dopasowanie testowanego modelu do danych z badanej próby polskiej za wystarczające i niewymagające zmiany modelu. Odtworzone ładunki czynnikowe testowanego modelu są prawie wszystkie dość wysokie, znacznie przewyższają wartości błędów standardowych i wszystkie są statystycznie istotne. Jedynie w trzech przypadkach wystąpił wynik ≤ 0,4. Tę wartość na ogół przyjmuje się jako zadowalającą.

W tabeli V przedstawiono współczynniki korelacji (*r* Pearsona) pomiędzy poszczególnymi skalami. Jak wynika z modelu powinna wystąpić dodatnia korelacja pomiędzy rolami Bohater a Żelazne dziecko i ujemne korelacje pomiędzy rolami pozytywnymi (Żelazne dziecko, Bohater) a negatywnymi (Kozioł ofiarny, ewentualnie Maskotka i Zagubione dziecko).

Table III. Factor loadings and specific factors variances
Tabela III. Ładunki czynnikowe i wariancje czynników swoistych

	Factor loadings/ Ładunki czynnikowe	Standard deviation/ Odchylenie standardowe	*t*	*p*
(Hero/Bohater)-1->[KRR1]	0.820	0.016	49.704	0.000
(Hero/Bohater)-2->[KRR6]	0.737	0.022	33.791	0.000
(Hero/Bohater)-3->[KRR11]	0.775	0.019	39.925	0.000
(Hero/Bohater)-4->[KRR16]	0.773	0.020	39.546	0.000
(Hero/Bohater)-5->[KRR21]	0.402	0.038	10.583	0.000
(Hero/Bohater)-6->[KRR26]	0.759	0.020	37.211	0.000
(Hero/Bohater)-7->[KRR31]	0.388	0.038	10.080	0.000
(Hero/Bohater)-8->[KRR36]	0.723	0.023	31.955	0.000
(Hero/Bohater)-9->[KRR41]	0.782	0.019	41.262	0.000
(Hero/Bohater)-10->[KRR46]	0.515	0.034	15.355	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-11->[KRR2]	0.748	0.022	34.280	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-12->[KRR7]	0.716	0.024	30.164	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-13->[KRR12]	0.624	0.029	21.587	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-14->[KRR17]	0.738	0.022	32.849	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-15->[KRR22]	0.697	0.025	28.035	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-16->[KRR27]	0.571	0.032	18.112	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-17->[KRR32]	0.756	0.021	35.363	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-18->[KRR37]	0.488	0.035	13.825	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-19->[KRR42]	0.611	0.030	20.677	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-20->[KRR47]	0.635	0.028	22.430	0.000
(Mascot/Maskotka)-21->[KRR3]	0.540	0.034	15.751	0.000
(Mascot/Maskotka)-22->[KRR8]	0.490	0.036	13.479	0.000
(Mascot/Maskotka)-23->[KRR13]	0.587	0.032	18.294	0.000
(Mascot/Maskotka)-24->[KRR18]	0.590	0.032	18.498	0.000
(Mascot/Maskotka)-25->[KRR23]	0.701	0.026	26.763	0.000
(Mascot/Maskotka)-26->[KRR28]	0.631	0.030	21.080	0.000
(Mascot/Maskotka)-27->[KRR33]	0.659	0.028	23.199	0.000
(Mascot/Maskotka)-28->[KRR38]	0.621	0.030	20.429	0.000
(Mascot/Maskotka)-29->[KRR43]	0.676	0.028	24.562	0.000
(Mascot/Maskotka)-30->[KRR48]	0.518	0.035	14.711	0.000

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Table III. Cont.
Tabela III. Cd.

	Factor loadings/ Ładunki czynnikowe	Standard deviation/ Odchylenie standardowe	*t*	*p*
(Lost Child/Zagubione dziecko)-31->[KRR4]	0.723	0.024	30.155	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-32->[KRR9]	0.662	0.027	24.139	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-33->[KRR14]	0.664	0.027	24.316	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-34->[KRR19]	0.640	0.029	22.428	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-35->[KRR24]	0.705	0.025	28.258	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-36->[KRR29]	0.687	0.026	26.375	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-37->[KRR34]	0.699	0.025	27.618	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-38->[KRR39]	0.327	0.041	7.928	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-39->[KRR44]	0.675	0.027	25.333	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-40->[KRR49]	0.501	0.035	14.218	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-41->[KRR5]	0.807	0.017	47.560	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-42->[KRR10]	0.788	0.018	43.427	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-43->[KRR15]	0.355	0.039	9.050	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-44->[KRR20]	0.810	0.017	48.325	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-45->[KRR25]	0.825	0.016	52.562	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-46->[KRR30]	0.736	0.022	34.174	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-47->[KRR35]	0.810	0.017	48.414	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-48->[KRR40]	0.454	0.036	12.708	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-49->[KRR45]	0.513	0.033	15.389	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-50->[KRR50]	0.793	0.018	44.502	0.000
	Specific factors variances/Wariancje czynników swoistych	**Standard deviation/ Odchylenie standardowe**	***t***	***p***
(Hero/Bohater)-1->[KRR1]	0.328	0.027	12.103	0.000
(Hero/Bohater)-2->[KRR6]	0.457	0.032	14.216	0.000
(Hero/Bohater)-3->[KRR11]	0.399	0.030	13.264	0.000
(Hero/Bohater)-4->[KRR16]	0.402	0.030	13.316	0.000
(Hero/Bohater)-5->[KRR21]	0.838	0.031	27.465	0.000
(Hero/Bohater)-6->[KRR26]	0.423	0.031	13.655	0.000
(Hero/Bohater)-7->[KRR31]	0.850	0.030	28.496	0.000
(Hero/Bohater)-8->[KRR36]	0.477	0.033	14.558	0.000
(Hero/Bohater)-9->[KRR41]	0.388	0.030	13.085	0.000
(Hero/Bohater)-10->[KRR46]	0.735	0.035	21.253	0.000

Table III. Cont.
Tabela III. Cd.

	Specific factors variances/Wariancje czynników swoistych	Standard deviation/ Odchylenie standardowe	*t*	*p*
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-11->[KRR2]	0.440	0.033	13.473	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-12->[KRR7]	0.487	0.034	14.320	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-13->[KRR12]	0.611	0.036	16.948	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-14->[KRR17]	0.456	0.033	13.749	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-15->[KRR22]	0.514	0.035	14.835	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-16->[KRR27]	0.674	0.036	18.701	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-17->[KRR32]	0.429	0.032	13.275	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-18->[KRR37]	0.762	0.034	22.151	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-19->[KRR42]	0.627	0.036	17.349	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-20->[KRR47]	0.597	0.036	16.606	0.000
(Mascot/Maskotka)-21->[KRR3]	0.709	0.037	19.163	0.000
(Mascot/Maskotka)-22->[KRR8]	0.760	0.036	21.298	0.000
(Mascot/Maskotka)-23->[KRR13]	0.656	0.038	17.413	0.000
(Mascot/Maskotka)-24->[KRR18]	0.652	0.038	17.293	0.000
(Mascot/Maskotka)-25->[KRR23]	0.509	0.037	13.855	0.000
(Mascot/Maskotka)-26->[KRR28]	0.602	0.038	15.967	0.000
(Mascot/Maskotka)-27->[KRR33]	0.565	0.037	15.081	0.000
(Mascot/Maskotka)-28->[KRR38]	0.614	0.038	16.272	0.000
(Mascot/Maskotka)-29->[KRR43]	0.543	0.037	14.580	0.000
(Mascot/Maskotka)-30->[KRR48]	0.732	0.036	20.056	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-31->[KRR4]	0.478	0.035	13.786	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-32->[KRR9]	0.562	0.036	15.506	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-33->[KRR14]	0.560	0.036	15.445	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-34->[KRR19]	0.590	0.037	16.139	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-35->[KRR24]	0.502	0.035	14.264	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-36->[KRR29]	0.529	0.036	14.791	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-37->[KRR34]	0.511	0.035	14.436	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-38->[KRR39]	0.893	0.027	33.065	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-39->[KRR44]	0.544	0.036	15.110	0.000
(Lost Child/Zagubione dziecko)-40->[KRR49]	0.749	0.035	21.265	0.000

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Table III. Cont.
Tabela III. Cd.

	Specific factors variances/Wariancje czynników swoistych	Standard deviation/ Odchylenie standardowe	*t*	*p*
(Iron Child/Żelazne dziecko)-41->[KRR5]	0.349	0.027	12.775	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-42->[KRR10]	0.378	0.029	13.217	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-43->[KRR15]	0.874	0.028	31.406	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-44->[KRR20]	0.345	0.027	12.699	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-45->[KRR25]	0.319	0.026	12.303	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-46->[KRR30]	0.459	0.032	14.488	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-47->[KRR35]	0.344	0.027	12.691	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-48->[KRR40]	0.793	0.033	24.409	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-49->[KRR45]	0.737	0.034	21.536	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-50->[KRR50]	0.371	0.028	13.096	0.000
	Inter correlations/ Interkorelacje	**Standard deviation/ Odchylenie standardowe**	***t***	***p***
(Iron Child/Żelazne dziecko)-101-(Hero/ Bohater)	0.430	0.039	11.115	0.000
(Scapegoat/Kozioł ofiarny)-102-(Hero/ Bohater)	–0.462	0.038	–12.020	0.000
(Iron Child/Żelazne dziecko)-103 Scapegoat/ Kozioł ofiarny	–0.427	0.039	–10.839	0.000

Table IV. The values of the most important indicators of model fit for all scales for all surveyed groups (n = 588)
Tabela IV. Wartości najważniejszych wskaźników dopasowania modelu dla wszystkich skal obliczone dla wszystkich badanych grup (n = 588)

Fit index/Wskaźniki dopasowania	Correlated factors: Iron Child–Hero/Scapegoat–Hero/ Iron Child–Scapegoat/Czynniki skorelowane: Żelazne dziecko–Bohater/Kozioł ofiarny–Bohater/ Żelazne dziecko–Kozioł ofiarny	Uncorrelated factors/ Czynniki nieskorelowane
Steiger-Lind RMSEA/ RMSEA Steigera-Linda	0.097	0.102
Index Gamma population/ Wskaźnik Gamma populacji	[0.676; 0.695]	[0.661; 0.680]
Jöreskog-Sörbom GFI/ GFI Jöreskoga-Sörboma	0.647	0.633
Bollen's Delta/Delta Bollena	0.725	0.710

Table V. Correlations between particular scales – Pearson's *r* coefficient
Tabela V. Korelacje pomiędzy poszczególnymi skalami – współczynnik *r* Pearsona

	Hero/Bohater	Scapegoat/ Kozioł ofiarny	Mascot/ Maskotka	Lost Child/ Zagubione dziecko	Iron Child/ Żelazne dziecko
Hero/Bohater	1.00	–0.42***	–0.07	0.14**	0.32***
Scapegoat/Kozioł ofiarny	–0.42***	1.00	0.02	–0.03	–0.38***
Mascot/Maskotka	–0.07	0.02	1.00	0.31***	0.25***
Lost Child/Zagubione dziecko	0.14**	–0.03	0.31***	1.00	0.24***
Iron Child/Żelazne dziecko	0.32***	–0.38***	0.25***	0.24***	1.00

****p < 0.001, **p < 0.01*

As Table V shows, most of the findings are basically according to expectations. The positive correlation between the Iron Child and the Hero was confirmed ($r = 0.32$, $p < 0.001$) and also between those two roles and the Scapegoat as a negative correlation ratio ($r = -0.38$, $p < 0.001$, $r = -0.42$, $p < 0.001$ respectively). This means that, as indicated earlier, these three roles may be treated as a polar differentiated on the "adapted/non-adapted" axis. These are dependencies similar to those gained by Wampler, Downs and Fischer (op. cit.). These values seem well to confirm the theoretical assumptions of the model. Meanwhile, the Iron Child scale slightly correlates with the Mascot scale ($r = 0.25$, $p < 0.001$) and Lost Child ($r = 0.25$, $p < 0.001$), so subjects who gain high scores on the Iron Child scale may also be expected to score high on these scales. However, there was a lack of correlation between the Hero and the Mascot scales ($r = -0.07$, n.s.). It would seem that the Mascot and Lost Child scales do not have a polar character and their results will be a derivative of respondents' answers on the Hero and Iron Child scales. These dependencies ought to be the object of further exploration and analysis of clinical cases may also prove useful.

Results and discussion

The large study sample allows for the development of temporary norms with the application of the standard-ten scale. For the sake of reiteration, the standard-ten scale arithmetical average is 5.5 and the standard deviation is 2, so results in the range 1-4 are considered low, 5-6 as average and 7-10 as high. Table VI contains comparisons

Jak widać z tabeli V, wyniki zasadniczo są zgodne z oczekiwaniami, choć nie wszystkie. Potwierdziła się dodatnia ($r = 0{,}32$, $p < 0{,}001$) korelacja pomiędzy rolami Żelazne dziecko a Bohater, z kolei pomiędzy tymi dwoma rolami a rolą Kozioł ofiarny współczynnik korelacji jest ujemny (odpowiednio $r = -0{,}38$, $p < 0{,}001$, $r = -0{,}42$, $p < 0{,}001$). Oznacza to – jak już sygnalizowano wcześniej – że te trzy role można traktować jako zróżnicowane biegunowo w wymiarze „przystosowanie–nieprzystosowanie". Są to zależności podobne do uzyskanych przez Wamplera, Downsa i Fischer (op. cit.). Wartości te zdają się dobrze potwierdzać teoretyczne założenia modelu. Z kolei ze skalą Żelazne dziecko nieznacznie korelują skale Maskotka ($r = 0{,}25$, $p < 0{,}001$) i Zagubione dziecko ($r = 0{,}25$, $p < 0{,}001$), zatem u osób, które osiągną wysokie wyniki w skali Żelazne dziecko, można oczekiwać także podwyższonych wyników w tych skalach. Natomiast brakuje korelacji ($r = -0{,}07$, n.i.) między skalą Bohater a skalą Maskotka. Wydaje się, że skale Maskotka i Zagubione dziecko nie mają charakteru biegunowego, ich wyniki będą raczej pochodną wyborów dokonywanych przez respondentów na skalach Bohater i Żelazne dziecko. Zależności te powinny być przedmiotem dalszych eksploracji, użyteczne mogą także okazać się analizy przypadków klinicznych.

Wyniki i omówienie

Duża liczebność badanych umożliwiła opracowanie tymczasowych norm z zastosowaniem skali stenowej. Przypomnijmy, że w skali stenowej średnia arytmetyczna wynosi 5,5, a odchylenie standardowe 2, zatem wyniki w przedziale 1–4 uznawane są za niskie, 5–6 za przeciętne, zaś 7–10 za wysokie. Tabela VI zawiera porównanie wyników

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Table VI. Standard-ten averages of the groups of surveyed women for all scales
Tabela VI. Średnie stenowe w grupach badanych kobiet dla wszystkich skal

	Study group/ Badana grupa *M*	Control group/ Grupa kontrolna *M*	*t*	*df*	*P*		Study group/ Badana grupa SD	Control group/ Grupa kontrolna SD
Hero/Bohater	5.3	6.3	–4.6839	269	0.000004	***	2.34	1.45
Scapegoat/ Kozioł ofiarny	6.3	5.2	4.7132	274	0.000004	***	2.12	1.67
Mascot/ Maskotka	5.7	5.6	0.6754	274	0.499973	n.s.	2.40	1.35
Lost Child/ Zagubione dziecko	5.7	5.6	0.4293	274	0.668077	n.s.	2.40	1.38
Iron Child/ Żelazne dziecko	4.3	5.4	–5.5459	228	0.000000	***	1.71	1.33

M – standard-ten average, t – test t value, df – degrees of freedom, n.s. – no significance, SD – standard deviation/M – średnia stenowa, t – wartość testu t, df – stopnie swobody, n.s. – brak istotności statystycznej, SD – odchylenie standardowe
****p < 0.001*

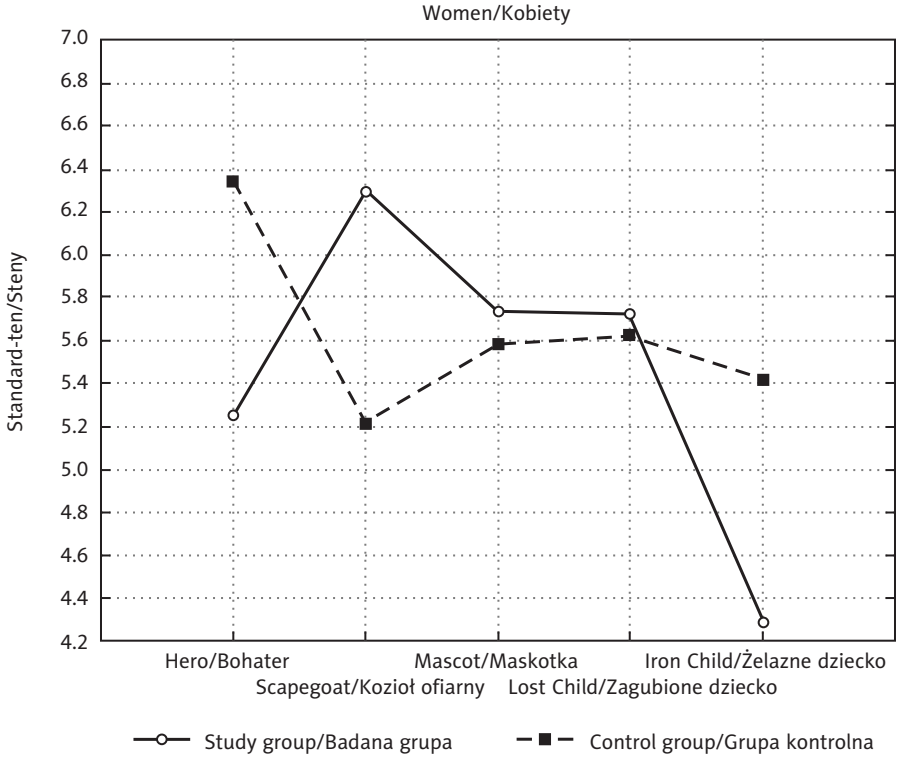

Figure 1. Standard-ten profiles of results in groups of surveyed women
Rycina 1. Profile wyników stenowych w badanych grupach kobiet

of the results of women subjects calculated with the application of the *t* Student test (Fig. 1).

For young women growing up in families with an alcohol dependent father the highest is an aver-

badanych grup kobiet obliczone przy zastosowaniu testu *t* Studenta (ryc. 1).

U młodych kobiet wzrastających w rodzinach z uzależnionym od alkoholu ojcem najwyższy jest

age result on the Scapegoat scale, followed by the Mascot and Lost Child scales, with the lowest scores on the scales of Iron Child and Hero.

Statistically significant differences between the women growing up in alcoholic families and those from the control group were observed on the Hero scale ($t = -4.68$, $df = 269$, $p < 0.001$), Scapegoat ($t = 4.71$, $df = 274$, $p < 0.001$) and Iron Child ($t = -5.55$, $df = 228$, $p < 0.001$). However, there were no statistically significant differences between the averages on the Mascot and Lost Child scales. This seems a surprising result as it would mean that in the case of women one cannot treat these roles as specific to and arising in alcoholic families. The lack of statistically significant difference between the two groups rather indicates universal, non-specific character of Mascot and Lost Child roles. The suggested conclusion is that these two roles and that of the Hero seem to appear in all types of family, though this thesis requires, of course, wider empirical verification. It is also surprising that the average results of the Hero role in non-alcoholic families turned out higher than in that of the alcoholic ones. Moreover, in the non-alcoholic families, the average results of the Hero role are clearly higher than those of the remaining four roles, which also indicates the universal character of this role.

Young men growing up in alcoholic families reported the highest average results on the Scapegoat scale (Table VII and Figure 2). Here there is a very big difference to the control group men where the average Scapegoat scale result is lower to a statistically significant extent. As is apparent both in women and in men from alcoholic families, the highest average results were on the Scapegoat scale, which indicates the real dysfunctionality of these systems as this role to the greatest extent favours the formation of pathological adaptive mechanisms. In general, concerning the four scales, there were statistically significant differences between the studied groups. In Figure 2, the curve of control group shows the highest averages for the Iron Child and Hero scales. In the case of children growing up in non-alcoholic families, these results should not come as a surprise and on the contrary seem basically to confirm the positive effect of developing in normal, well-adjusted families. Interestingly enough, there were significant differences in the Iron Child scale results among the men and women of the control group. Among the men, this is the role with the highest average result, and among

średni wynik w skali Kozioł ofiarny, a w następnej kolejności w skalach Maskotka i Zagubione dziecko, najniższy zaś – w skalach Żelazne dziecko i Bohater.

Różnice statystycznie istotne między grupą kobiet wzrastającą w rodzinach alkoholowych a kobiet z grupy kontrolnej obserwujemy w skalach Bohater ($t = -4{,}68$, $df = 269$, $p < 0{,}001$), Kozioł ofiarny ($t = 4{,}71$, $df = 274$, $p < 0{,}001$) oraz Żelazne dziecko ($t = -5{,}55$, $df = 228$, $p < 0{,}001$). Nie występują natomiast różnice statystycznie istotne między średnimi w skalach Maskotka i Zagubione dziecko. Wynik ten wydaje się zaskakujący. Oznacza bowiem, że w przypadku kobiet nie można tych ról traktować jako specyficznych, powstających wyłącznie w rodzinach alkoholowych, brak różnic statystycznie istotnych pomiędzy dwoma grupami wskazuje raczej na ich uniwersalny, niespecyficzny charakter. W tym miejscu nasuwa się konkluzja, że te dwie role i rola Bohatera wydają się powstawać w każdym typie rodziny, ale teza taka wymaga, oczywiście, szerszych empirycznych weryfikacji. Co także zaskakujące, średnie wyniki roli Bohatera w rodzinach niealkoholowych okazały się wyższe niż w alkoholowych, ponadto w rodzinach niealkoholowych średnie wyniki roli Bohatera są wyraźnie wyższe od wyników pozostałych czterech ról – wskazuje to również na uniwersalny charakter tej roli.

Młodzi mężczyźni wzrastający w rodzinach alkoholowych najwyższe średnie wyniki osiągnęli w skali Kozioł ofiarny (tab. VII i ryc. 2). Występuje tutaj bardzo duża różnica z mężczyznami z grupy kontrolnej, gdzie średni wynik w skali Kozła ofiarnego jest istotnie statystycznie niższy. Jak widać, zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn wzrastających w rodzinach alkoholowych najwyższe średnie wyniki dotyczyły skali Kozła ofiarnego, co wskazuje na rzeczywistą dysfunkcjonalność tych systemów, gdyż ta rola w największym stopniu sprzyja powstawaniu patologicznych mechanizmów adaptacyjnych. Ogółem w czterech skalach wystąpiły różnice statystycznie istotne pomiędzy badanymi grupami. Na rycinie 2 krzywa dotycząca grupy kontrolnej pokazuje najwyższe średnie w skalach Żelazne dziecko i Bohater. W przypadku dzieci rozwijających się w rodzinach niealkoholowych wyniki te nie mogą zaskakiwać, wręcz przeciwnie – zdają się potwierdzać zasadniczo pozytywne efekty wzrastania w normalnych, dobrze funkcjonujących rodzinach. Co ciekawe, pojawiła się istotna różnica w wynikach skali Żelazne dziecko u kobiet i mężczyzn z grupy kontrolnej. U mężczyzn

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Table VII. Standard-ten averages of the groups of surveyed men for all scales
Tabela VII. Średnie stenowe w grupach badanych mężczyzn dla wszystkich skal

	Study group/ Badana grupa *M*	Control group/ Grupa kontrolna *M*	*t*	*df*	*p*		Study group/ Badana grupa SD	Control group/ Grupa kontrolna SD
Hero/Bohater	5.4	6.2	–3.8598	310	0.000138	***	2.11	1.65
Scapegoat/ Kozioł ofiarny	6.3	4.7	7.8295	310	0.000000	***	1.99	1.55
Mascot/ Maskotka	5.8	5.6	0.8236	310	0.410795	n.s.	2.23	1.45
Lost Child/ Zagubione dziecko	5.4	6.1	–3.0527	310	0.002464	**	2.08	1.67
Iron Child/ Żelazne dziecko	4.9	6.8	–9.2246	309	0.000000	***	1.82	1.60

M – standard-ten average, t – test t value, df – degrees of freedom, n.s. – no significance, SD – standard deviation/
M – średnia stenowa, t – wartość testu t, df – stopnie swobody, n.s. – brak istotności statystycznej, SD – odchylenie standardowe
****p < 0.001, **p < 0.01*

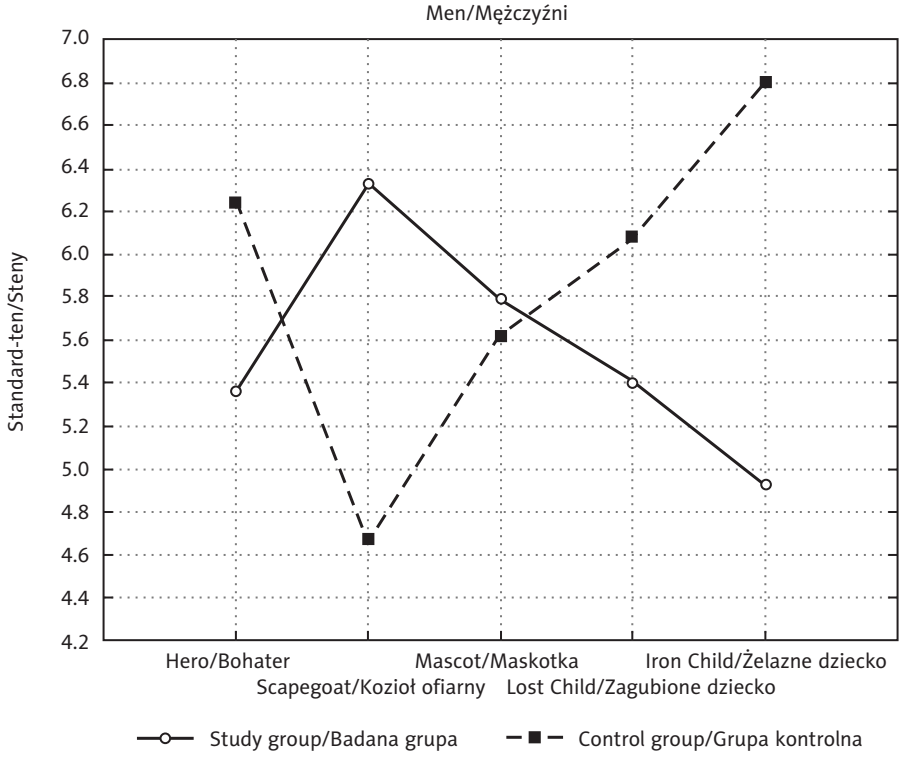

Figure 2. Standard-ten profiles of results in groups of surveyed men
Rycina 2. Profile wyników stenowych w badanych grupach mężczyzn

the women this is the second to last result in the sequence of averages. The behaviours and traits linked to this role would therefore seem to fit more to men than to women.

jest to rola z najwyższym średnim wynikiem, u kobiet w kolejności średnich to rezultat przedostatni. Zachowania i cechy wiązane z tą rolą wydają się zatem bardziej pasować do mężczyzn niż do kobiet.

Table VIII. Percentage distribution of standard-ten results in groups of surveyed women for all scales
Tabela VIII. Procentowy rozkład wyników stenowych w badanych grupach kobiet dla wszystkich skal

	Study group/Badana grupa				Control group/Grupa kontrolna			
	Low/ Niskie	Average/ Przeciętne	High/ Wysokie		Low/ Niskie	Average/ Przeciętne	High/ Wysokie	
Hero/ Bohater	26	56	18	100	–	84	16	100
Scapegoat/ Kozioł ofiarny	12	63	25	100	15	77	8	100
Mascot/ Maskotka	28	46	26	100	3	86	11	100
Lost Child/ Zagubione dziecko	27	46	27	100	6	84	10	100
Iron Child/ Żelazne dziecko	32	68	–	100	12	88	–	100

Table IX. Percentage distribution of standard-ten results in groups of surveyed men for all scales
Tabela IX. Procentowy rozkład wyników stenowych w badanych grupach mężczyzn dla wszystkich skal

	Study group/Badana grupa				Control group/Grupa kontrolna			
	Low/ Niskie	Average/ Przeciętne	High/ Wysokie		Low/ Niskie	Average/ Przeciętne	High/ Wysokie	
Hero/ Bohater	20	62	18	100	2	77	21	100
Scapegoat/ Kozioł ofiarny	9	63	28	100	23	77	–	100
Mascot/ Maskotka	16	59	25	100	8	83	9	100
Lost Child/ Zagubione dziecko	21	64	15	100	1	76	23	100
Iron Child/ Żelazne dziecko	22	71	7	100	2	65	33	100

It ought to be borne in mind that the calculations here presented are averaged out, which means that the extreme results are not included. Analysis of individual questionnaires usually indicates one dominant role, quite often at the level of high results in the standard-ten scale. Table VIII and IX show interesting comparison of how developed the percentage distribution of results in groups in relation to each role.

Amongst the women in the studied group there emerged a clear domination of four roles traditionally linked to alcoholic families. They had a similar distribution of results with around one quarter being high, another low and half average. This did not concern the Iron Child role that did not

Trzeba pamiętać, że pokazane w tej pracy obliczenia są uśrednione, co oznacza, że wyniki skrajne zostały zamazane. Analiza indywidualnych kwestionariuszy wykazuje z reguły jedną dominującą rolę, nierzadko na poziomie wyników wysokich w skali stenowej. Tabele VIII i IX pokazują interesujące zestawienia, jak kształtowały się procentowe rozkłady wyników w grupach w odniesieniu do każdej roli.

W grupie kobiet z badanej grupy zarysowała się wyraźnie dominacja czterech ról tradycyjnie wiązanych z rodzinami alkoholowymi. Mają one podobny rozkład wyników: około jedną czwartą stanowią wyniki wysokie, jedną czwartą – niskie, a połowę – przeciętne. Zasada ta nie dotyczy roli Żelaznego dziecka,

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

reach the level of high results and this was also for the control group. For the latter group, the characteristics are different as over 80% of the results fell as average with the rest either high or low. Compared to the studied group, the incidence of high results is clearly smaller, with the exception of the Hero role. It can be stated that among the women from well-adjusted families psychological roles with pathological adaptive mechanisms (the Scapegoat, Lost Child and Mascot) developed to a lesser degree than in the women from the alcoholic families.

The distribution of results in men from the alcoholic families is similar to the women of this group. However, a significant difference in relation to women is the appearance of high results for the Iron Child role. As has been pointed out earlier, in the control group, the Iron Child and Hero roles dominate in the high results range, with a lack of high results for the Scapegoat role. This shows the relevant different consequences of growing up in these two types of family.

Is every child who grows up in an alcoholic family doomed to playing one of these described roles? It would seem that such a claim would be an unjustified simplification as the reality of family life is too rich and complicated. The presented model of psychological roles cannot be treated as an exhaustive model and only as a description of selective behaviour patterns resulting from interactive-adaptive processes in family systems. The conducted studies on groups of subjects growing up in alcoholic and non-alcoholic families showed above all that both men and women from alcoholic families are at risk from entering the pathology-inducing Scapegoat role. This does not mean they do not function in other roles, but the results in Scapegoat scale did turn out the highest. Among studied women and men from the alcoholic families, practically every role appeared at the level of high results. Contrary to expectations, the roles of Hero and Mascot for women and the Lost Child for men did not turn out to be specific for alcoholic families. The lack of statistically significant differences in comparison to the control group showed that these roles could be taken up in so called normal families. In this respect, the results are similar to the position presented by Potter and Williams (*op. cit.*).

która nie osiągnęła pułapu wyników wysokich; odnosi się to także do grupy kontrolnej. W tej ostatniej grupie charakterystyki są inne – ponad 80% rezultatów mieści się w przedziale wyników średnich, reszta w niskich i wysokich. W porównaniu z badaną grupą wyraźnie mniejsze jest nasilenie wyników wysokich, z wyjątkiem roli Bohatera. Można stwierdzić, że u kobiet z rodzin dobrze funkcjonujących w mniejszym stopniu niż u kobiet z rodzin alkoholowych rozwijają się psychologiczne role z patologicznymi mechanizmami adaptacyjnymi (Kozła ofiarnego, Zagubionego dziecka, Maskotki).

U badanych mężczyzn z rodzin alkoholowych rozkład wyników jest podobny jak u kobiet z tej grupy. Istotną różnicą w stosunku do kobiet jest pojawienie się wysokich wyników w odniesieniu do roli Żelazne dziecko. Jak zaznaczono wcześniej, w grupie kontrolnej w zakresie wysokich wyników dominują role Żelazne dziecko i Bohater, zaś brak wysokich wyników w przypadku roli Kozioł ofiarny. To pokazuje istotnie inne konsekwencje wzrastania w tych dwóch typach rodzin.

Czy każde dziecko wzrastające w rodzinie alkoholowej jest skazane na pełnienie którejś z opisywanych tutaj ról? Wydaje się, że twierdzenie takie byłoby nieuprawnionym uproszczeniem, rzeczywistość rodzin jest zbyt bogata i skomplikowana. Przedstawionego tu modelu ról psychologicznych nie można traktować jako modelu wyczerpującego, a jedynie jako opis wybranych wzorców zachowania będących skutkiem procesów interakcyjno-adaptacyjnych w systemach rodzinnych. Przeprowadzone badania na grupach osób wzrastających w rodzinach alkoholowych i niealkoholowych wykazały przede wszystkim, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni wzrastający w rodzinach alkoholowych obarczeni są ryzykiem wchodzenia w powodującą patologię rolę Kozła ofiarnego. Nie oznacza to, że nie funkcjonują w innych rolach, ale wyniki w tej skali okazały się najwyższe. U badanych kobiet i mężczyzn z rodzin alkoholowych wystąpiła praktycznie każda rola na poziomie wyników wysokich. Role Bohatera i Maskotki u kobiet, a Zagubionego dziecka u mężczyzn, traktowane zwykle jako specyficzne dla rodzin alkoholowych, nie okazały się takimi. Brak różnic statystycznie istotnych w porównaniu z grupą kontrolną pokazuje, że są to role, które mogą być podejmowane także w rodzinach zaliczanych do tzw. normalnych. W tym zakresie uzyskane wyniki są zbieżne ze stanowiskiem prezentowanym przez Pottera i Williamsa (*op. cit.*).

In the group of men from non-alcoholic families, the highest average results occurred on the Iron Child and Hero scales, which demonstrates how great the differences in development conditions are between the two family types. Differences in the average values on the Iron Child scales gained by men and women indicate the different adaptive mechanisms preferred by either genders. It would seem that men deal better mentally with the effects of conflict and stressful situations. This is in accordance with reports obtained hitherto, which indicate that the adaptive consequences of growing up in an alcoholic system are worse for women than men. Tsirigotis's and Gruszczyński's studies indicated a generally higher MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory) profiles among women than men and in consequence, women are characterised by a higher level of non-adaptive traits than men. The most important disturbances among women are anxiety, depression, somatisation and conversion, while among men it is the appearance of rebellion, hostility and poor relations with the social environment [36]. Certainly, further studies are required in this area. Another natural direction is also the search for correlations between the psychological role and certain personality traits measured, for example, within the Big Five theory, that is the Five-Factor Personality Model. Studies of this kind may deepen our knowledge on the subject of adaptive family mechanisms and their consequences.

The adopted approach to developing the psychological questionnaire project accepted that this is grounded theory especially if considered in terms of its psychotherapeutic utility. However, this approach is open to question above all because of the rather small confirmation of these concepts in empirical studies. And these concepts are unconfirmed due to a lack of tools, so in this fashion we have a classic "vicious circle". Therefore this project is an attempt at breaking this circle. The Family Roles Questionnaire (Kwestionariusz Ról Rodzinnych) contains five research scales: The Scapegoat, Lost Child, Mascot, Hero and Iron Child. Psychometric parameters of this questionnaire concerning reliability and construct validity were sufficient and it would seem to be a tool useful both in group studies and individual diagnosis. Questionnaire may be helpful in therapeutical practice and the gaining of awareness of who plays

W grupie mężczyzn pochodzących z rodzin niealkoholowych najwyższe średnie wyniki wystąpiły w skalach Żelazne dziecko i Bohater, co pokazuje, jak wielkie są różnice w warunkach rozwojowych pomiędzy tymi dwoma typami rodzin. Różnice w średnich wartościach w skali Żelazne dziecko uzyskanych przez mężczyzn i kobiety wskazują na preferowanie przez obydwie płcie różnych mechanizmów adaptacyjnych. Jak się wydaje, mężczyźni mentalnie lepiej znoszą skutki sytuacji konfliktowych i stresowych. Jest to zgodne z dotychczasowymi doniesieniami wskazującymi, że konsekwencje adaptacyjne wzrastania w systemie alkoholowym są gorsze w przypadku kobiet niż mężczyzn. Badania Tsirigotisa i Gruszczyńskiego wykazały ogólnie wyższe profile MMPI (*Minnesota Multiphasic Personality Inventory*) u kobiet niż u mężczyzn, w konsekwencji, zdaniem autorów, kobiety charakteryzują się większym poziomem nieprzystosowania. U kobiet najważniejsze zaburzenia to lęk, depresja, somatyzacja i konwersja, u mężczyzn pojawia się zaś bunt, wrogość i niezbyt dobre stosunki z otoczeniem [36]. Niewątpliwie potrzebne są dalsze badania w tym obszarze. Naturalnym kolejnym kierunkiem badawczym jest także poszukiwanie korelacji pomiędzy rolą psychologiczną a określonymi cechami osobowości mierzonymi np. w ramach teorii „wielkiej piątki" (czyli Pięcioczynnikowego Modelu Osobowości). Badania takie mogą pogłębić naszą wiedzę na temat rodzinnych mechanizmów adaptacyjnych i ich konsekwencji.

Przystępując do pracy nad projektem kwestionariusza do badania ról psychologicznych, przyjęto, że jest to teoria ugruntowana, szczególnie jeśli ujmować ją poprzez pryzmat użyteczności psychoterapeutycznej. Niemniej podejście to można kwestionować, przede wszystkim z powodu niezbyt wielkiego potwierdzenia tych koncepcji w badaniach empirycznych. A nie są potwierdzone ze względu na brak narzędzi. W ten sposób powstaje klasyczne „błędne koło". Podjęty projekt jest próbą jego przełamania. Kwestionariusz Ról Rodzinnych (KRR) zawiera 5 skal badawczych: Kozioł ofiarny, Zagubione dziecko, Maskotka, Bohater i Żelazne dziecko. Parametry psychometryczne KRR dotyczące rzetelności i trafności teoretycznej okazały się wystarczające i wydaje się on narzędziem możliwym do zastosowania zarówno w badaniach grupowych, jak i do diagnozy indywidualnej. Kwestionariusz Ról Rodzinnych może być pomocny w postępowaniu tera-

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

which role may be useful both for the patient and the therapist.

However, the conducted research cannot be considered exhaustive. The lack of comparative analysis for external validity is without doubt a significant limitation. This kind of analysis could not be conducted due to a lack of other Polish language tools and attempts at comparison with bilingual tests were hampered by a lack of their Polish adaptation. Future external validity studies are essential. It would seem as, by means of reference to personality tests and resilience study questionnaires already existing in Poland, it is possible to establish the level of correlation between each particular variables/scales.

Another limitation of the conducted studies was the sample of respondents from the alcoholic families recruited from various therapeutical groups. This form of subject selection could have limited in the sample number of persons in the Iron Child role. Functioning in this role protects against negative repercussions, is linked to good adaptation, and so does not encourage the undertaking of therapy. Further studies should therefore include a wider population of children from families with alcohol related problem.

peutycznym – świadomość, kto pełni jaką rolę, może być użyteczna dla pacjenta, a także dla terapeuty.

Niemniej przeprowadzonych badań nie można uznać za wyczerpujące. Brak analiz porównawczych z zakresu trafności zewnętrznej stanowi niewątpliwie ich istotne ograniczenie. Analiz takich nie można było przeprowadzić z powodu braku innych polskojęzycznych narzędzi, a próby porównań z testami obcojęzycznymi obarczone byłyby brakiem ich polskich adaptacji. Przyszłe badania trafności zewnętrznej są niezbędne. Wydaje się, że poprzez odniesienia do testów osobowości i istniejących już w Polsce kwestionariuszy do badania prężności psychicznej (*resilience*) w ramach takich poszukiwań można ustalać poziomy korelacji pomiędzy poszczególnymi zmiennymi/skalami.

Innym ograniczeniem przeprowadzonych badań jest próba respondentów wychowujących się w rodzinach alkoholowych, którzy rekrutowali się z różnego typu grup terapeutycznych. Ten sposób doboru badanych mógł wpłynąć na ograniczenie w próbie liczby osób pełniących rolę Żelaznego dziecka. Funkcjonowanie w tej roli chroni bowiem przed negatywnymi następstwami, jest powiązane z dobrym przystosowaniem, a więc nie skłania do podejmowania terapii. Kolejne badania powinny zatem objąć szerszą populację dzieci z rodzin z problemem alkoholowym.

Conflict of interest/Konflikt interesów

None declared./Nie występuje.

Financial support/Finansowanie

None declared./Nie występuje.

Ethics/Etyka

The work described in this article has been carried out in accordance with the Code of Ethics of the World Medical Association (Declaration of Helsinki) on medical research involving human subjects, EU Directive (210/63/EU) on protection of animals used for scientific purposes, Uniform Requirements for manuscripts submitted to biomedical journals and the ethical principles defined in the Farmington Consensus of 1997.

Treści przedstawione w pracy są zgodne z zasadami Deklaracji Helsińskiej odnoszącymi się do badań z udziałem ludzi, dyrektywami EU dotyczącymi ochrony zwierząt używanych do celów naukowych, ujednoliconymi wymaganiami dla czasopism biomedycznych oraz z zasadami etycznymi określonymi w Porozumieniu z Farmington w 1997 roku.

References/Piśmiennictwo

1. Gąsior K. *Funkcjonowanie noo-psychospołeczne i problemy psychiczne dorosłych dzieci alkoholików*. Warszawa: Difin; 2012.
2. Grzegorzewska I. *Odporność psychiczna dzieci alkoholików*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar"; 2013.
3. Margasiński A. Koncept DDA – efekt Barnuma? *Terapia Uzależnienia i Współuzależnienia* 2009; 3: 13-8.

4. Margasiński A. Koncept DDA – efekt Barnuma? (cz. 2). *Terapia Uzależnienia i Współuzależnienia* 2009; 4: 20-4.
5. Cierpiałkowska L. *Alkoholizm. Małżeństwa w procesie zdrowienia.* Poznań: UAM; 1997.
6. Steinglass P, Bennett L, Wolin S, Reiss D. *The Alcoholic Family.* New York: Basic Books; 1987.
7. Wegscheider-Cruse S. *Nowa szansa. Nadzieja dla rodziny alkoholowej*. Warszawa: Instytut Psychologii Zdrowia; 2000.
8. Perez E. *Family Roles: Towards a Systemic Application of the Role Method*. Montreal: Concordia University; 2015. Available at: http://spectrum.library.concordia.ca/980362/1/Perez_E_Research%20Paper_Final-upload.pdf (dostęp 12.12.2016).
9. Horney K. *Neurotyczna osobowość naszych czasów*. Warszawa: PWN; 1982.
10. Potter AE, Williams DE. Development of a measure examining children's roles in alcoholic families. *Journal of Studies on Alcohol* 1991; 52(1): 70-7.
11. Black C. *It will never happen to me*. Denver: MAC Publishing; 1981.
12. Anthony EJ. The syndrome of the psychological invulnerable child. In: Anthony EJ (ed.). *The child and his family. Vol. 3: Children and psychiatric risk.* New York: John Wiley and Sons; 1974, p. 524-55.
13. Obuchowska I. Emotional contact with the mother as a social compensatory factor in children of alcoholics. *International Mental Health Research Newsletter* 1974; 16: 2-4.
14. Callan VJ, Jackson D. Children of alcoholic fathers and recovered alcoholic fathers: Personal and family functioning. *Journal of Studies on Alcohol* 1986; 47: 180-2.
15. Moos RH, Billings AG. Children of alcoholics during the recovery process: Alcoholic and matched control families. *Addictive Behaviors* 1982; 7: 155-63.
16. Tarter R, Hegedus A, Gavaler J. Hyperactivity in sons of alcoholics. *Journal of Studies on Alcohol* 1985; 46: 259-61.
17. Tweed SH, Ryff CD. Adult children of alcoholics: Profiles of wellness amidst distress. *Journal of Studies on Alcohol* 1991; 52: 133-41.
18. Windle M, Searles JS. *Children of alcoholics: Critical perspectives*. New York: Guilford Press; 1990.
19. Margasiński A. *Rodzina alkoholowa z uzależnionym w leczeniu*. Kraków: Impuls; 2010.
20. Werner E. Resilient offspring of alcoholics: A longitudinal study from birth to age 18. *Journal of Studies on Alcohol* 1986; 47(1): 34-40.
21. Sher KJ. *Children of alcoholics*. Chicago: University of Chicago Press; 1991.
22. Robinson BE, Rhoden JL. *Pomoc psychologiczna dla dzieci alkoholików.* Warszawa: PARPA; 2008.
23. Junik W. Teoretyczne i empiryczne podstawy wzmacniania rezyliencji (resilience) u dzieci z rodzin z problemem alkoholowym. *Dziecko krzywdzone* 2012; 3(40): 27-45.
24. Ogińska-Bulik N, Juczyński Z. Prężność u dzieci i młodzieży: charakterystyka i pomiar – polska skala SPP-18. *Polskie Forum Psychologiczne* 2011; 16(1): 7-28.
25. Sikorska I. *Odporność psychiczna w okresie dzieciństwa.* Kraków: Wydawnictwo UJ; 2016.
26. Cierpiałkowska L, Ziarko M. *Psychologia uzależnień – alkoholizm*. Warszawa: Wyd. Akademickie i Profesjonalne; 2010.
27. Hunt E. Adult children of alcoholic parents: A three group study. *Dissertation Abstracts International* 1989; 50: 1110B.
28. Mucowski R, Hayden R. Adult children of alcoholics: Verification of a role typology. *Alcoholism Treatment Quarterly* 1992; 9: 127-40.
29. Schneider JD. *Adult offspring of alcoholic parents: development and investigation of the psychometric properties of The Behavior Role Scale*. Vancouver: The University of British Columbia; 1996.
30. Williams D, Potter A. Factor structure and factorial replication of the Children's Roles Inventory. *Educational and Psychological Measurement* 1994; 54: 417-27.
31. Fischer JL, Wampler RS. Abusive drinking in young adults: Personality type and family role moderators of family-of-origin influences. *Journal of Marriage and Family* 1994; 56(2): 469-79.
32. Wampler RS, Downs AB, Fischer JL. Development of brief version of the Children's Role Inventory (CRI-20). *The American Journal of Family Therapy* 2009; 37: 287-98.
33. Verning PM. Family Roles in Homes with Alcohol-Dependent Parents: An Evidence-Based Review. *Substance Use & Misuse* 2011; 46: 535-42.
34. Kwon S-Y. Codependence and Interdependence: Cross-Cultural Reappraisal of Boundaries and Relationality. *Pastoral Psychology* 2001; 50(1): 39-52.
35. Inclan J, Hernandez M. Cross-cultural perspectives and codependence: The case of poor Hispanics. *American Journal of Orthopsychiatry* 1992; 62(2): 245-255.
36. Tsirigotis K, Gruszczyński W. Cechy osobowości dorosłych córek i synów alkoholików (DDA) leczonych w PZP. *Alkoholizm i Narkomania* 2001; 3(14): 365-73.

© 2017 Institute of Psychiatry and Neurology. Production and hosting by Termedia sp. z o.o.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Annex 1. Items making up each particular scale
Załącznik 1. Pozycje tworzące poszczególne skale

The Hero Scale/Skala Bohatera
1. I conscientiously try to fulfil the tasks I have been set/Staram się sumiennie wykonywać powierzone mi zadania
6. I cannot refuse when someone asks me a favour/Nie potrafię odmówić, gdy ktoś prosi mnie o przysługę
11. I always try to act responsibly/Zawsze starałem się postępować odpowiedzialnie
16. I always try to act sensibly/Zawsze starałem się postępować rozważnie
21. I often felt guilty for the bad situations in the family/Często czułem się winny za złe sytuacje w rodzinie
26. I usually think about how I can help other family members/Na ogół myślę o tym, jak pomóc innym członkom rodziny
31. I cannot normally talk about my negative feelings/Na ogół nie potrafię mówić o swych negatywnych uczuciach
36. I usually study/work very hard/Na ogół uczę się/pracuję bardzo dużo
41. I usually have very many different duties/Na ogół mam bardzo dużo różnych obowiązków
46. I rarely allow myself the chance to have spontaneous fun/Rzadko pozwalam sobie na spontaniczną zabawę

The Scapegoat Scale/Skala Kozła ofiarnego
2. I often get into conflicts with the family or acquaintances/Często popadam w konflikty z rodziną lub znajomymi
7. I often experience feelings of anger or aggression/Często doświadczam uczucia złości i agresji
12. I sometimes fail to finish something I have started/Zdarza mi się, że zaczynam sprawy, a potem ich nie kończę
17. I have had/have many conflicts with other people/Miałem/mam dużo konfliktów z innymi
22. I very easily lose my temper/Bardzo łatwo wyprowadzić mnie z równowagi
27. I have had/have trouble with schoolwork/Z nauką szkolną miałem/mam trudności
32. I often feel anger/Często towarzyszy mi uczucie gniewu
37. I often drink or take drugs/Często sięgam po alkohol i inne używki
42. I believe my parents did not take care of me properly/Uważam, że moi rodzice nie troszczyli się o mnie odpowiednio
47. I often choose the company of friends rather than family/Często wybierałem towarzystwo kolegów niż rodziny

The Mascot Scale/Skala Maskotki
3. I normally try to make sure the family atmosphere is good/Przeważnie staram się dbać o dobrą atmosferę
8. Sometimes I do not pay attention to the tasks I have been given/Zdarza mi się, że nie przykładam się do powierzonych mi zadań
13. I like making the people around me laugh/Lubię rozśmieszać ludzi wokół siebie
18. Sometimes I get the feeling that people do not take me seriously/Czasami mam wrażenie, że ludzie nie biorą mnie na poważnie
23. Sometimes I like to show off in company/Czasami lubię się popisywać w towarzystwie
28. I think I am sometimes over-excited/Myślę, że czasami jestem nadpobudliwy(a)
33. I am often too loud/Często zachowuję się zbyt głośno
38. I always try to make sure everyone is having fun/Zawsze staram się, aby w towarzystwie było wesoło
43. I am often chaotic/Często bywam chaotyczny(a)
48. I avoid talking about my problems/Unikam rozmów o swoich trudnościach

The Lost Child Scale/Skala Zagubionego dziecka
4. I often feel I am worse than others/Często czuję się gorszy(a) od innych
9. I usually withdraw in conflict situations/W sytuacjach konfliktowych na ogół wycofuję się
14. Sometimes I feel I am totally worthless/Czasami czuję się całkowicie bezwartościowy(a)
19. I normally would rather act alone/Zwykle wolę działać samotnie
24. I usually feel ill-at ease and shy amongst others/Wśród innych na ogół czuję się niepewnie i nieśmiało

29. I often give up and feel threatened/Często zniechęcam się i czuję się zrezygnowany(a)
34. I often feel inadequate and lost/Często czuję się bezradny(a) i zagubiony(a)
39. I usually try to avoid conflicts and disputes/Na ogół staram się unikać konfliktów i sporów
44. I prefer to act alone than work in a group/Wolę raczej robić coś samodzielnie niż w grupie
49. I do not expect anything from others as I try to take care of my own interests myself/Niczego nie oczekuję od innych, ponieważ sam(a) staram się dbać o swoje potrzeby

The Iron Child Scale/Skala Żelaznego dziecka
5. I generally think well of myself/Na ogół myślę o sobie dobrze
10. I believe I am a worthy person/Myślę, że jestem wartościowym człowiekiem
15. I try not to let problems get on top of me/Staram się nie przejmować problemami
20. I believe people like and value me/Myślę, że inni mnie lubią i cenią
25. I normally take responsibility for my decisions/Gdy podejmuję decyzję, na ogół jestem konsekwentny(a)
30. I believe I decide my own fate/Myślę, że sam(a) decyduję o swoim losie
35. Others normally take my opinion into account/Inni na ogół liczą się z moim zdaniem
40. I was able to step out when there were difficult situations in the family/Potrafiłem wyłączyć się, gdy w rodzinie były trudne sytuacje
45. Family conflicts did not break me/Konflikty w rodzinie mnie nie załamywały
50. I was normally strengthened by difficulties/Trudności na ogół mnie hartowały